

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Adres redactie: ds H. Amelink, Waal 5, Langerak (Z.-H.)

Administratie: Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220, Zeist

H. SMIT — DEN HELDER

De kracht van Pasen

„Wedergeboren tot een levende hoop“

(Zie I Petrus 1:3)

Petrus schrijft aan „de uitverkoren vreemdelingen in de verstrooiing“, zoals ze daar wonen in verschillende delen van het tegenwoordige Turkije.

De titel die hij aan die Christenen geeft zegt al heel wat. Daar is allereerst het grote voorrecht: God heeft hen uit deze wereld „uitgelezen“ om van Hem te zijn, zijn kinderen, en erfenamen van het vernieuwde aardrijk.

Daar is aan de andere kant ook de grote moeite: Zij kunnen hier en nu geen recht tot gelding brengen, evenmin als Abraham dat kon toen hij als „vreemdeling“ verkeerde in het beloofde land.

Voorlopig valt de moeite véél meer op dan het voorrecht! Leest u deze brief maar eens door. Het komt voor, dat slaven het des te moeilijker krijgen... omdat ze met God rekening houden! Het komt voor, dat vrouwen van haar mannen des te meer te lijden hebben... om haar geloof! In 3:14 moet Petrus dan ook bij zijn bemoediging met al dat leed rekening houden: „Al moest gij lijden om de gerechtigheid, toch zijt gij zalig!“. Mooi gezegd. Maar het is zo moeilijk te verdragen, dat de komst van het Evangelie de poort open zet, waardoor het lijden in het leven kan binnenkomen! En wiens voetstappen merken we in het lijden op? Wij huiveren. Op het lijden volgt immers de dood! Het Woord des levens... de kortste weg naar de dóód?

In deze moeilijke omstandigheden is men met een slappe vertroosting niet gebaat. Petrus noemt dan ook aanstonds, in het begin van zijn brief, het allergrootste. Hij spreekt over de kracht van Pasen! Hij looft immers... „de God en Vader van onze Here Jezus Christus, die ons naar zijn grote barmhartigheid door de opstanding van Jezus Christus uit de doden heeft doen wedergeboren worden tot een levende hoop...“ (1:3). De opstanding van Jezus Christus — dáár hebben we de krachtige hand van de Vader, waarmee Hij ons getrokken heeft tot dat wonderlijke nieuwe leven, dat één en al hóóp is, levende hoop!

U ziet het verband wel. De Christenen waren daar echt bezorgd. Ze waren bang. Voor van alles. Maar uiteindelijk toch voor die éne vijand, voor de dood. Daarom gaat Petrus naar Pasen toe in zijn brief. Daarom gaat hij naar de Vorst van Pasen toe. En naar Gods Barmhartigheid in Hem.

In Johannes 20:19-23 lezen we zo mooi, hoe de opstanding van Jezus Christus in het leven van de apostelen was binnengekomen. De levende Here kwam zélf. Hij vertoonde Zich

levend. Hij sprak: Vrede zij u! En toen? Toen waren de discipelen verblijd. Wonderlijk blij!

Hoe was het met hen geweest vóórdat de Here kwam? Ach, hun harten waren toen gebonden. In de banden van de dood. In de dood van hun Meester was hun hoop en hun moed eigenlijk doodgelopen. Ze hadden met de Meester gewandeld op een wondermooi eiland. Maar Golgotha had hun wel getoond — zo dachten ze — dat ook dat mooie eiland omringd was door de diepe en onoverbrugbare wateren van de dood! De dood had immers het laatste woord? Wat was dat wanhopig! Wat was dat hopeloos! Ja, zónder hoop!

Maar... als de Here hun dan levend verschijnt, dan verschijnt eigenlijk aan de andere oever van die diepe onoverbrugbare stroom de grote Overwinnaar. Hij is er dóór-gekomen. Hij heeft overwonnen. De Vader heeft het Hem gegeven! En als Hij „Vrede zij u!“ zegt, dan strekt die Overwinnaar zijn machtige armen uit. Over die stroom. Naar zijn discipelen. Zij moeten niet meer bang zijn. Ja, voor hen is de stroom niet te overwinnen, dat diepe water van de dood, dat water met zijn donkere oordeelskleur.

Maar als Hij er nu dóórgegaan is...! Als Hij hen nu vasthoudt...! Als de Overwinnaar hun nu zijn handen toesteekt...! Als Christus zélf hun nu zijn vrede geeft...!

Ja, zo zagen de discipelen hun Here. Zo nam het léven van Christus bezit van hun harten. Zo vernieuwde de Vader hun gebonden bestaan tot een werkelijk léven.

Ja, zo zagen zij Christus. En met die éne blik — van hun ógen en van hun harten — keken ze over de stroom heen, over al het lijden heen, over het sterven heen! Ze zagen Hem. En in Hem hun bestemming, hun vóórland, hun erfenis! Hij is immers ónze Here!

Zo kwam de opstanding van Christus binnen in het leven van de discipelen. Maar die discipelen zijn ook weer de vooruitgestoken ogen van de gemeenten die er later zullen komen. Van de gemeenten in Turkije en van alle plaatsen in de wereld. De apostelen zijn de getuigen, die vertellen wat zij gezien en gehoord hebben. Opdat zeer velen uit hun mond dat zelfde woord van de Vorst van Pasen zullen vernemen: „Vrede zij u!“.

Opdat wij vandaag mogen delen in hun wonderlijke blijdschap. Wonderlijk! Men gedenkt. Men ziet terug. Naar die grote Paasmorgen. Naar de Christus die toen verschenen is. En zo terugziende ziet men... over lijden en sterven heen! Zo terugziende ziet men in Christus... het vóórland, de erfenis! Hij stond er, Hij staat er, Hij zal er staan. Onze Here, de Overwinnaar. „Vrede zij u!“

En hoe moet men dat wonderlijke leven dan noemen, dat nieuwe leven van het zien op Christus, van het luisteren naar zijn vredewoord? Hoe moet men dat leven noemen, dat wonderlijke leven van... óver lijden en dood héénzien? Wat is voor dat leven een passende naam? Voor dat leven, waarin wij onze erfenis vóór ons zien door het gedénken van Christus' opstanding?

Is het niet één en al hóóp? Hoop die zich over het sterven heen uitstrekt! Is dat niet één en al levende hoop?

Ach, wij zijn helemaal geen helden. Wat zien wij op tegen alle lijden? Wat kunnen wij met die oude vreemdelingen in de verstrooiing verschrikkelijk tegen het sterven opzien! Tegenslag — ziekte — lijden — sterven. Wat zijn dat stuk voor stuk vreselijke dingen!

Ja, maar is dat nu niet juist onze grote fout? Dat wij die erge dingen „stuk voor stuk“ bekijken, dat wij ze proberen te zien zoals ze „op zichzelf genomen“ zijn? Vallen we dan telkens niet op ónzelf terug, in verdriet, in wanhoop?

De levende hoop betekent, dat wij die erge dingen leren zien in een bepaald verband, in vogelvlucht, in perspectief. Achter de heuvels van het leed zien wij de Gestalte van de grote Overwinnaar. Hij staat vóór ons. Zijn hand draagt ons. Wij hebben de hóóp. En de kracht van die hoop draagt ons nú, heden! De kracht van de hoop — de kracht van Pasen!

Ja, die kracht draagt ons nú, heden. Pas zag ik iets aardigs in de trein. Een moeder kwam op het nippertje binnen met vier kinderen. Toen ze zat verzuchtte ze uit de grond van haar hart: Hèhè, we zitten tenminste in de goede trein! Vervolgens begon ze — in rustige energie — de haren en de neuzen van haar kroost te verzorgen en mondvoorraad uit te delen. Ineens zag ik het voor me: Als je maar weet dat je in de goede trein zit, ... als je maar weet dat je gedragen wordt naar de bestemming, ... dan heb je ook weer de rust en de kracht om al die gewone dingetjes na te komen en uit te voeren. Het is maar een voorbeeldje. Hoeveel te meer geldt nu van die levende hoop, dat ze ons geschikt maakt voor het leven van elke dag!

Wij worden gedragen door de hand van de Overwinnaar. We zijn zeker van de bestemming. En door de verkondiging wordt die zekerheid telkens weer hernieuwd en gebouwd. Dan kunnen we ons gewone werk weer doen. Elke dag.

We hebben de rust en de kracht daarvoor. Ook dát komt uit de hand van onze Vader in Christus. Ook dát schenkt ons de kracht van Pasen! „Ja, de Heer is opgestaan!“ Een gezegend Paasfeest!

C. VEENHOF — KAMPEN

„De Standaard”-lezers

Wij denken er op de eerste april aan dat precies honderd jaar geleden het eerste nummer van „De Standaard” verscheen. Dat was het dagblad dat tot aan diens dood, in 1920, het orgaan is geweest waarin Abraham Kuyper de „antirevolutionaire beginselen” uiteenzette, verdedigde en propageerde.

Het is een thans algemeen erkend feit dat hij dat, met allerlei soms onaangename gebreken, op ongelofelijk geniale wijze heeft gedaan. De journalisten van zijn dagen hebben hem unaniem en officieel als de grootste onder hen erkend. Er is in Nederland wellicht nimmer een dagblad geweest dat, terwijl het nooit meer dan zes à zevenduizend abonnees telde, zulk een fabelachtige invloed heeft uitgeoefend en daardoor het aanzicht van ons volk zo grondig heeft veranderd. In het jaar vóór de oprichting van De Standaard verwierf de antirevolutionaire partij bij de Kamerverkiezingen in het gehele land niet meer dan ongeveer zesduizend stemmen en werd niet één van haar kandidaten gekozen. Zeventien jaar later kwam in ons land het eerste rechtse kabinet aan het bewind. En voor De Standaard dertig jaar oud was werd haar hoofdredacteur minister-president.

Nu is het ontstaan en de geschiedenis van De Standaard reeds meermalen beschreven. Wie daarvan iets wil weten kan terecht in het „Gedenkboek” dat in 1897 bij het zilveren jubileum van Kuyper's lijfblad werd uitgegeven. En evenzo in het indrukwekkende herdenkingsnummer dat in 1932, toen De Standaard een halve eeuw oud werd, het licht zag. Boeiende achtergrondinformatie over de geboorte van De Standaard geeft bovendien de correspondentie tussen Groen van Prinsterer en Kuyper die in 1937 werd gepubliceerd.

Het leek mij daarom goed bij de herdenking van vandaag eens iets te zeggen over de lezers van De Standaard. Het is immers zonder meer duidelijk dat een dagblad alleen dan invloed kan uitoefenen als het een lezerskring vindt of vormt die, gegrepen door de boodschap welke het brengt zich met zelfverloochenende overgave inspannt om die in de praktijk van het leven waar te maken. De lezerskring die Kuyper met zijn Standaard

zocht en met zijn idealen bezielde was wat hij wel het „Calvinistische volksdeel” noemde, maar dat beter als de gereformeerde volksgroep kan worden aangeduid. Daarover willen we nu iets zeggen.

★ ★ ★

Het is een boeiende bezigheid dat gereformeerde volk in zijn bewogen leven gedurende de laatste eeuwen na te gaan. In de steeds wisselende situaties van ons volksleven was het altijd een factor van betekenis. En hoe verzwakt en verziekt het soms geworden mocht zijn naar zijn kern bleef het onaangestast en onveranderd.

Voor het eerst, en aanstonds met onstuimige kracht, duikt het in de historie van ons volk op als met Spanje de titanische strijd om geloofs- en gewetensvrijheid wordt gevoerd. Pas als het calvinistische volksdeel zich in die worsteling mengt keert de kans en wordt de zege behaald. De grote Fruin en andere historici verklaarden uitdrukkelijk dat het Calvinisme de vrijheidsoorlog tegen Spanje heeft gewonnen.¹⁾ In die religiestrijd ontstond bovendien naar Groen van Prinsterer steeds betoogde uit een kerkelijke partij, uit de gereformeerde martelaarskerk zelfs het Nederlandse Gemeenebest. Uit haar wordt de „Nederlandse nationaliteit” geboren. Want „in puriteinse onwankelbaarheid en veerkracht lag het beginsel niet enkel onzer **kerkelijke reformatie**, maar ook van de **formatie van ons Gemeenebest.**”²⁾

Terwijl het gereformeerde volksdeel in de tachtigjarige oorlog vooraan stond, komt het daarin en daardoor tot een geestelijke ontplooiing die iedere kenner daarvan met stomme verbazing vervult. Het stond ten slotte op een hoogte van geloof, kennis, geestkracht als we ons nu nauwelijks meer kunnen voorstellen. Er werd toen geschreven dat al wat Europa wist in de Nederlanden was geleerd en dat de Hollanders in ontwikkeling het toenmalige overige Europa twee eeuwen vooruit waren.³⁾

Dat gereformeerde volk is vóór alles een gelovig volk. Een volk dat leeft met en uit

★ ★ ★

de Heilige Schrift, het Woord van God. In veelal armzalige schoolhokken, met behulp van een naar moderne maatstaven didactisch monstrum als het „Haneboek”, leerden de gewambuisde en gepofbroekte bengels uit de gouden eeuw het spellen en lezen. Hun schoolmeesters waren bovendien, dikwijls meer dan in edele „consten” van lezen en schrijven, meester in het hanteren van plak en bullepees. Maar die jongens leerden toch lezen, en goed ook. En vooral werden ze grondig gecatechiseerd! Zo werden ze ten slotte een geslacht van mannen dat in een periode van twintig jaar — van 1637-1657 — meer dan een half miljoen bijbels kocht, bijbels waarvan de grote editie het toen kapitale bedrag van zeven en twintig gulden kostte.⁴⁾ Het is een generatie die in een korte reeks jaren minstens een vijftiental edities van Calvijns Institutie absorbeerde en dat naar Comrie later zijn tijdgenoten weemoedig voorhiel die Institutie en — horribele dictu in onze tijd — de Handelingen van de Dordtse synode als huisboeken bezat.⁵⁾

Dit gereformeerde volk is door de eeuwen heen, ondanks alle politieke, maatschappelijke en culturele veranderingen in het volksleven, blijven voortbestaan.

Maar er voltrekt zich in de Nederlandse gereformeerde kerken tegen het einde van de zeventiende en nog meer gedurende de achttiende eeuw wel successief een diep ingrijpende verandering.

Bij het doorbreken van de grote Reformatie in ons land gaat alle geestelijke en kerkelijke activiteit uit van de predikanten. Ze waren veelal leerlingen van Calvijns en zijn opvolgers. Met onvoorstelbare energie en de bereidheid om ieder offer voor de zaak van Christus te brengen, verkondigden zij rusteloos het Evangelie van vrije genade en van de rechtvaardiging door het geloof en worstelden zij om de plaatselijke kerken tot reformatie, dat is: tot bekering te brengen. De geestelijke gesteldheid van de jonge kerken was evenwel in die begintijd veelal nog alledroevigst. De acta van de oudste provinciale synoden geven ons daarvan een somber beeld.⁶⁾ Pas na één of twee generaties komen de kerken zelf tot geestelijk leven en tot geloofskennis van het Woord van God en kan men spreken van een levende kerk.

Maar zoals gezegd: deze stand van zaken veranderde geleidelijk, ja sloeg in zijn tegendeel om. Tegen het einde van de zeventiende en gedurende heel de achttiende eeuw kwamen eerst de theologen en daarna ook de predikanten al sterker onder de invloed van de toen heersende mode-philosophie, namelijk het rationalisme, waarvan Descartes de geniale initiator was. Het gevolg daarvan was een synthese-theologie, die bestond uit een samenvoegsel van enige algemene christelijke waarheden die niet uit de diepte der Schrift waren geput en ten enenmale vreemd

NOTEN

¹⁾ Zie Dr A. Kuyper, **Het Calvinisme oorsprong en waarborg onzer Constitutionele vrijheden**, Amsterdam, 1874; 9. Kuyper citeert daar ook Groen van Prinsterer, **Nederlandsche Gedachten**, 2e Serie, deel IV, 203: „In de Calvinistische Reformatie naar de H. Schrift ligt oorsprong en waarborg der zegeningen, waarvan 1789 de bedriegelijke belofte en de jammerlijke caricatuur gaf.”

²⁾ **Nederlandsche Gedachten**, Tweede Reeks; deel II, 29/30. „In het gevoelen omtrent een eigen **Nationaliteit** volhard ik. Nederland heeft er eene, wier bezit een uitstekend voorregt, en wier handhaving de beste waarborg onzer onafhankelijkheid is, Nederland heeft eene **uit het louterend vuur der godsdienstvervolgving verzezen Nationaliteit**. Eene Christelijk-protestantse Nationaliteit... Dien ten gevolge heeft onze Natie eigen beginselen, ook van staatsregt... Boven andere landen had Nederland een onberekenbaar voordeel in het, uit Frankrijk en Zwitserland vooral, herwaarts overgebrachte **Calvinisme**. In Puriteinse onwankelbaarheid en veer-

kracht lag het beginsel, niet enkel onzer **kerkelijke Reformatie**, maar ook der **Formatie van ons Gemeenebest.**”

³⁾ **Paedagogisch Woordenboek** onder redactie van C. F. A. Zernike; 486. P. Oosterlee schrijft daar: „De opstand der Nederlanden”, zegt Rogers, „is de aanvang der nieuwe beschaving geweest. Bijna al wat Europa weet, heeft het van de Nederlanders geleerd.” Op het einde der zestiende eeuw en nog vele jaren daarna was onze Republiek bij uitnemendheid het letterkundige land van Europa, beweert Hallam. En Taine verzekert, dat omstreeks 1609 de Hollanders het overig Europa twee eeuwen vooruit waren. In de eerste plaats rust dat oordeel op den roem onzer universiteiten die onze Republiek „tot den zetel van wijsbegeerte en wetenschap” hebben gemaakt, maar de grondslagen van dat gebouw waren reeds gelegd in de bijna algemeene opvoeding van het volk. Terwijl de meerderheid der Engelschen niet kon lezen, gaven de Nederlanders spel- en leesboek in de hand van ieder kind — Douglas Campbell.”

⁴⁾ Dr C. C. de Bruin; **De Statenbijbel en zijn voorgangers**, Leiden, 1937. „De bijbel van Deuxaes is na 1637 niet meer ter perse gelegd, terwijl in de twintig jaren tusschen 1637 en 1657 eenige honderden uitgaven van de Statenvertaling, in allerlei formaten, met en zonder kanttekeningen, verschenen. Wanneer men weet dat elke editie een oplage had, naar gelang het formaat,

van 1500 à 3000 exemplaren, dan mag men veilig aannemen, dat in het laatstgenoemde jaar elk Gereformeerd gezin deze nieuwe bijbel gebruikte.” De prijs van „27 gul. 't stuck” noemt Dr Bruin op p. 317.

⁵⁾ Men zie de voorrede op Kuyper's editie van Corsmans vertaling van de Institutie van Calvijns.

⁶⁾ Men zie de Acta van de oudste provinciale synoden in Reitsma en Van Veen's editie daarvan.

⁷⁾ H. Bavinck, **Theologische Richtingen in Nederland in Tijdschrift voor Geref. Theologie**, 1e Jaarg. - 2de Serie, 161 v. Bavinck typeert deze theologie aldus: „Ze was om het kort uit te drukken deïstisch in de theologie, pelagiaans in de anthropologie, ariaans in de christologie, moralistisch in de soteriologie, collegialistisch in de ecclesiologie en endaemonistisch in de eschatologie.”

⁸⁾ Men noemde destijds de „patriotten”, de door de ideeën der Fransche revolutie geïnfecteerden de „kezen”. Een van hen was de bekende prof. v. d. Palm. Na 1813 was hij „omgezwaaid” en een serviel paladijn van Koning Willem I geworden. Als men hem aan zijn verleden herinnerde reageerde hij daarop met de vergoelijkende opmerking dat hij inderdaad vroeger een beetje „gekeest” had.

⁹⁾ Dr G. Keizer: **De Afscheiding van 1834; Kampen**, 177.

in leven en sterven vóór alles aankwam op waarachtig geloof, op wedergeboorte en bekering. En ze waren doodsbang voor een geloof dat niet een zaak van het hart maar slechts het toestemmen van een stel orthodox-christelijke waarheden is.

☆☆☆

Uit de kringen van deze gereformeerden, met of zonder „oefenaar” samenkomend in achterhuizen, boerendelen, koeienstallen, is de Afscheiding geboren. De boerenarbeider Klaas Pieter Kuipinga leert zijn dominee Hendrik de Cock dat als een mens ook maar één zucht tot zijn zaligheid zou moeten toebrengen hij voor eeuwig zou verloren gaan.⁹⁾ Andere leiders van de Afscheidenen zaten als studenten aan de voeten van de Leidse oefenaar Le Feburé en hoorden door hem het paulinische Evangelie van vrije genade verklaren.¹⁰⁾ De professoren van de Leidse academie verstonden daar niets van of verzetten zich er heftig tegen. Als eenmaal de Afscheiding in Ulrum een feit is geworden gaat het bericht daarvan als een elektrische schok door het land en in een paar jaar zijn er meer dan honderd gemeenten. Van Groningen tot Zeeland.

In de kringen van de Afscheidenen is de honger naar het Woord onvoorstelbaar groot. In Groningen zijn er mensen die elke zondag zes, acht, tien uur lopen om de prediking van De Cock te horen.¹¹⁾ In het Amsterdamse gemeentearchief is een rapport opgesteld door een politie-functionaris, waarin deze vertelt dat de eerste kerkdiensten die door de afscheidenen ds Scholte werden geleid van tien tot één en van vier tot zeven uur duurden. En er werd ademloos geluisterd. In de kop van Noord-Brabant preekte ds Gezelle Meerburg vanwege de vervolging tijdenlang in de nacht van zaterdag op zondag ergens in de Biesbosch in een boerenschuur. Van alle kanten kwamen de hoorders in roeiboten daar naar toe. En de afscheidenen in Loosdrecht kerken in schepen die de plassen opvoeren.

Nee, ik vergeet niet dat er in de Afscheiden kerken vooral in de aanvang allerlei dwaasheid, boosheid en twist heerste. Wat kon men ook anders verwachten van deze verwaarloosde en verdwaalde schapen? Maar er was in dat alles en onder dat alles het gegrepen zijn door de Waarheid Gods en de bereidheid om daarvoor desnoods alles op te offeren. En langzaam maar zeker groeide uit de Afscheidingsbeweging een groot aantal kerken waarin op eenvoudige en directe wijze het Woord Gods werd verkondigd en die zo voor duizenden, ja, tienduizenden ten zegen zijn geweest.

Na de Afscheiding bleven vele gereformeerden in de Ned. Herv. Kerk achter. Zoals Groen van Prinsterer het uitdrukte werd de oude „Gereformeerde Martelaarskerk” na 1834 deels in de Afscheiden Kerken en deels in de Ned. Herv. Kerk gevonden. Een term uit

de toenmalige Grondwet hanterende sprak Groen graag van de „Gereformeerde Gezindte” die zowel in de kerken der Afscheidenen als in het Ned. Herv. Kerkgenootschap voortleefde.¹²⁾ Welnu, ook de Gereformeerden in dat Kerkgenootschap kwamen in de jaren na de Afscheiding, vooral ook ten gevolge van de activiteit der Afscheiden Kerken, tot steeds groter zelfbewustheid en krachtsontplooiing.

In de onmiddellijke nabijheid van Groen van Prinsterer leeft, werkt, schrijft en strijdt de boeiende figuur van Wormser, het authentieke type van de gereformeerde volksman. Van hem schreef Groen dat hij een christen „die geen theologant, geen staatsman, geen geleerde, maar van God geleerd” was, „die bij het licht van Gods Woord een helder inzicht in den toestand van kerk, staat en wetenschap” bezat.¹³⁾ Allard Pierson schrijft in zijn prachtige „Oudere Tijdgenooten” een paar heerlijke bladzijden over deze unieke representant van het gereformeerde volksdeel. Daarin zegt hij o.a. dat zich in Wormser het „kerkgeloof” belichaamde. „Wat hij was, was hij door dat geloof geworden; in hem toonde het wat het van een helder hoofd en een eerlijk gemoed maken kan op Nederlandschen bodem. In hem geen aarzeling, geen zweem van sentimentaliteit of mystiekerij, evenmin nuancering; alles uit een stuk; krachtig, louter, recht afgaande op het doel. De Gereformeerde theologie was zijn eigendom geworden; was de natuurlijke uiting van zijn denken; de bovennatuurlijke wereld zijn tehuis; hij was er gemeenzamer mede dan anderen met hetgeen zij werkelijkheid noemen.”¹⁴⁾ Ja, zo was Wormser, de man die gekweld door de jicht, zittend in bed met niets anders dan een plank, zijn bijbel en wat vellen papier zijn bijna klassieke boek over de Kinderdoop schreef.¹⁵⁾ Wormser, de deurwaarder, die Kuyper als zijn voorloper beschouwt en in wiens spoor hij zegt verder te willen gaan.¹⁶⁾

Tot dat gereformeerde volk behoorde ook Pietje Baltus, het arbeidersmeisje in Beesd, dat in Gods hand het middel werd om Kuyper's ogen en vooral zijn hart te openen voor de realiteiten van verkiezing en vreeze des Heren. Haar portret stond levenslang op Kuypers bureau.¹⁷⁾

En na Pietje Baltus komt op Kuypers levensweg de sympathieke, bescheiden, vrome Dibbetz, een leidsman van de gereformeerden in Amsterdam in het midden der vorige eeuw. Het is de „lieve, trouwe” Dibbetz, die na Kuyper grondig op de zuiverheid van zijn leer te hebben getest, hem als predikant uit Utrecht naar Amsterdam haalt, daar met hem strijdt en vooral voor hem bidt en na wiens dood Kuyper 'n brief schrijft aan diens weduwe, die ons een gemeenschap van geloof en liefde tussen „Abraham de geweldige” en deze eenvoudige man uit het volk, zo teer, zo zuiver, zo regelrecht uit het hart komend, dat hij ons nu nog diep ontroert.¹⁸⁾

Dit zijn slechts een paar figuren uit de in het midden der vorige eeuw steeds talrijker en krachtiger wordende „gereformeerde rich-

waren aan de kracht van de gereformeerde belijdenis. Ze propageerde een populaire godsdienstleer, welke God veranderde in het Opperwezen, Christus in een leraar, de mens in een verstandswezen, zonde in zwakheid, bekering in verbetering en heiligmaking in deugd. En deze leer werd als heel gauw uiterwaard in verdunde vorm, ook van de kansels verkondigd.⁷⁾

Wanneer de „nieuwe geschiedenis” ten einde loopt en de franse revolutie-ideeën naar ons land overwaaien heeft het officiële theologendom en de gepruikte predikantencôteurie daartegen geen verweer meer. Ze hebben de gave van „de beproeving der geesten” verloren. Straks gaan velen van de „deftige”, „beschaafde” kerkelijke leidlieden een beetje „kezen” en dansen ze met het „gemene volk” bedachtzaam en plechtig om de vrijheidsboom.⁸⁾ Als de Napoleontische tijd voorbij is kan men de predikanten die nog weten wat genade is tellen op de vingers van één hand. Maar ondertussen houdt het „vrome volk” hardnekkig vast aan zijn bijbel en leest het de goede „schrijvers” uit betere tijden. De eenvoudige gelovigen onderkennen intuïtief en scherp de tijdgeest in zijn afvalligheid en ze wijzen die radikaal af. Zo kwamen ze al meer te leven bezijden de weg waarlangs het officiële wereldlijke en kerkelijke leven zich in die tijd voortbewoog. Ze trekken zich dan van armoe terug in conventikels of gezelschappen waarin ze door lectuur van de Heilige Schrift, onderling gesprek over het leven des geloofs en gemeenschappelijk gebed het geestelijke voedsel zoeken dat ze in de kerkdiensten niet meer ontvangen.

In de kringen van deze vromen — ze werden toen reeds voor „fijnen” gescholden — werkten ongetwijfeld, vooral ten gevolge van het gemis aan goede leidlieden, allerlei mystieke, spiritualistische, individualistische en andere kwalijke tendenzen die het Schriftuurlijke geloof zijn kracht en glans doen verliezen. Maar deze „fijnen” hielden vast aan wat voor hen levensrealiteiten waren: de radikale verdorvenheid van de mens, zijn steile afhankelijkheid, zijn volstrekte onmacht ten goede. Zij wisten nog wat vrije genade en eeuwige verkiezing betekenden. Ze waren er diep van overtuigd dat het voor hen

waar het gelóóf is, dáár is de gezindheid”. Allen die de gereformeerde belijdenis van harte als de uitdrukking van hun geloof aanvaardden behoren naar Groens opvatting tot de Gereformeerde gezindheid, of anders gezegd: de Gereformeerde Kerk.

¹³⁾ **Leervrijheid of Kerkbewustzijn? Naar aanleiding van een Protest van Ouderlingen te Parijs;** 's-Gravenhage, 18864, 13. Groen schreef later nog over deze vriend in **Nederlandsche Gedachten**, V, 97; **Brieven van J. A. Wormser I**, p. V. VI: „Zijn er in Nederland velen welligt aan wie zelfs de naam van Wormser onbekend is? Een deurwaarder bij de regtbank van Amsterdam. Een Christen, wiens vriendschap en voorlichting (!!) ik, als een der uitnemendste voorregten die mij te beurt gevallen zijn, herdenk. Van wien da Costa, in de crisis van 1853 schreef: „Wat voortreffelijke kop en wat karakter daarbij! Ware ik koning of minister, hij bleef geen half uur langer deurwaarder.” Een man, wiens invloed, door geschrift en wandel, ter handhaving van den christelijk-protestantschen volksgeest, en onberekenbaar en (althans bij vele magtigen en edelen en wijzen naar de wereld) onopgemerkt is geweest. Wormser was een gelovig Christen en een man van uitstekende begaafdheid. Hij had een geopend oog niet slechts, maar een scherpen en ruimen blik voor onzen geheelen kerkelijken en maatschappelijken toestand. Niemand welligt heeft hem geëvenaard in

het algemeen verstaanbaar maken van het Christelijk-historisch beginsel, toepasselijk op Kerk, Staat en School. Zijne vlugschriften wier invloed niet gering was, hebben blijvende waardij. Gezond zielevoedsel en vaste spijs! Wie liefst oppervlakkigheid begeert legge te terzij. Voor hem zijn ze te diep. Maar het is hier, als in de goudmijn; hoe dieper men graaft, hoe meer de arbeid beloond wordt. Wormser zelf levert het bewijs dat de „diepte der waarheid in de hoogst mogelijke eenvoudigheid ligt.” Diepzinnig en helder te gelijk, is hij, ook waar niet alles onder ieders bereik valt, verstaanbaar en leerrijk, in christelijken kring stichtelijk en populair.”

¹⁴⁾ **Oudere Tijdgenooten**, 3, met een woord vooraf van J. C. Rullmann, Amsterdam, 1922; 107.

¹⁵⁾ **De Kinderdoop, beschouwd met betrekking tot het bijzondere, kerkelijke en maatschappelijke leven;** met een inleiding van Mr G. Groen van Prinsterer en een kort woord vooraf van den zoon des schrijvers, Amsterdam 1885. Wormsers zoon J. A. Wormser Jr. schrijft daarin (voorrede V): „De laatste twintig jaar zijns levens werd mijn vader vreeselijk geteisterd door knobbeljicht; een beproeving, die hem een „gansch zeer uitnemend gewicht der heerlijkheid” heeft gewerkt. Toen hij eenige opstellen voor „de Vereeniging Christelijke Stemmen” had geschreven, waarin „De Kinderdoop” eerst verscheen, werden zijn linkerhand en rechterhand door een

¹⁰⁾ Idem; 45 v.v., 67, 73.

¹¹⁾ Ik heb nog een oude dame gekend die mij meermalen vertelde dat haar grootmoeder 's zondags tien uur liep om ds De Cock te horen.

¹²⁾ Er heerst heel veel misverstand over de term „Gereformeerde Gezindte” of „Gereformeerde Gezindheid”. De zaak is feitelijk eenvoudig. In art. 191 van de Grondwet van 1815 stond dat aan alle godsdienstige gezindheden, in het koninkrijk bestaande, gelijke bescherming wordt verleend. Toen de Afscheiding een feit werd betoogden de officiële instanties: alleen aan bestaande godsdienstige gezindheden wordt bescherming verleend. De Afscheidenen vormen een nieuwe gezindheid en dus hebben deze geen recht op bescherming. Tegen deze redenering verzette Groen van Prinsterer zich met alle macht. In zijn beroemd geschrift: „De Maatregelen tegen de Afscheidenen aan het Staatsregt getoetst” uit 1937 schreef hij o.a.: „De Afscheidenen zijn geen nieuwe secte; zij zijn leden der Gereformeerde gezindheid. Als zodanig hebben zij, met de leden van het Hervormd Kerkgenootschap, aanspraak op die gelijke bescherming welke aan alle bestaande gezindheden toegezegd is.” Het kenmerk van de gezindte of gezindheid is de belijdenis. Zij is „de uitdrukking van het gemeenschappelijke geloof.” Zij „kentekent de gezindheid.” Niet de organisatie, de uiterlijke vormen beslissen over het al of niet behoren tot de gereformeerde gezindte. „Nee,

ting" in de Ned. Herv. Kerk. Het aantal ervan neemt vooral door de prediking van de heel het land doortrekkende evangelisten van „De Vereeniging van Vrienden der Waarheid" van jaar tot jaar toe.¹⁹⁾

☆☆☆

Neen, ik zeg het nog eens, men moet de gereformeerden in de Afscheiden kerken en het Ned. Herv. Kerkgenootschap niet idealiseren. Er leefde onder hen ook allerlei zonde en gebrek. Ook in hun woelden „vlees en wereld". Er tierde in hun kringen veel subjectivistische vroomheid, eigenwillige, wettische godsdienst, onvruchtbaar traditionalisme, onverdraagzame bekrompenheid, soms zelfs fanatieke partijzucht. Maar ondanks dat alles en onder dat alles bloeide in hen vaak een krachtig leven des geloofs. Dat is het leven dat gewerkt wordt door de verheerlijkte Christus die in zijn Geest en woord op de aarde is en in zijn gemeente woont. Het is een leven dat gevoed, geleid en gesterkt wordt in de gelovige omgang met de Heilige Schrift. Een leven waarvan het Woord van God de bron, de kracht en het licht is. Door deze, men zou tegenwoordig zeggen: existentiële gebondenheid aan de Schriften kwam er een staan in en leven uit de waarheid Gods. Er was onder deze gereformeerden een dagelijks luisteren naar de stem des HEREN. Er was de voortdurende, jarenlange, intieme omgang met Gods profeten: David, Jesaja, Paulus, Johannes. Bovenal met Jezus Christus. Er was het zien, het beleven van wat God deed met zijn kerk, de volken, overheden, culturen. Er kwam het diepe, echte verstaan van wat God wilde met zijn wereld en zijn mensen, van wat Hij deed met rechtvaardigen en goddelozen.

Op deze wijze ontstond onder deze gereformeerden langzamerhand een diepe, praktische, geestelijke kennis omtrent het leven van wereld, volken en mensen. Van de schoonheid der Italiaanse meren en de majesteit der Alpentoppen hadden de Kattenburgers in Amsterdam de greinen en letter-

zeters van Leiden en de afgescheiden boeren in Drenthe geen flauwe notie. Maar de Rode Zee en het meer van Genesareth waren hun even vertrouwd als hun eigen woonplaats. Van cultuurgeschiedenis wisten ze zelfs het bestaan niet af. Maar met de culturen van Egypte en Kanaän, Babel en Perzië, Griekenland en Rome hadden ze kennis gemaakt en de in hun afgodische tendenzen gepeild in het licht van Gods Woord en onder het oordeel van de Heilige Israëls. Van politieke actie hadden ze geen verstand, maar op de roeping van de overheden en de grenzen van haar gezag, de plichten en rechten van het volk hadden ze een scherpe kijk. Aan natuurwetenschap deden ze niet, maar ze staarden dikwijls in verrukking naar Gods prachtige wereld met de echo van psalm honderd vier in het hart.

Deze mensen wisten in een diepe, gelovige levenservaring wat zonde en genade, geloof en bekering was. Kerk, verbond en Koninkrijk Gods waren voor hen levensrealiteiten dikwijls nog meer dan huis, bedrijf, boerderij. Ze hadden er vaak een betere en scherpere kijk op dan de door allerlei afvallige filosofie en theologie geïnfecteerde theologie. Ze bezaten meermalen een inzicht in het wereldgebeuren zuiverder en dieper dan vele academici.

De waarlijk groten onder de — zeer weinige — christelijke mannen van wetenschap uit die dagen hebben deze levende praktische geloofskennis omtrent wereld, mensen, kerk, koninkrijk Gods met grote eerbied beschouwd en zich daarover blij verwonderd en getroost. Wat was Bilderdijk gelukkig met de kijk op het wereldgebeuren zoals hij die bij de gelovige Kattenburgers in Amsterdam ontdekte. Groen van Prinsterer spreekt steeds met grote eerbied over die eenvoudige en toch zo helder denkende, scherp ziende en zuiver oordelende gelovigen. „Laat ons het christelijk geweten eener bevolking, bij welke het Evangelie nog niet in vergetelheid geraakt is, niet te licht tellen", schreef hij.²⁰⁾ Er moet gelet worden, zo waarschuwde hij, „op het oordeel van den geringste naar de wereld, omtrent vragen welke met hart en geweten, met geloof en christelijke plichtsbetrachting in verband staan."²¹⁾

In dit eenvoudige volk is de trouw aan het Woord van God, de trouw aan het beginsel altijd groter en duurzamer geweest dan bij de aanzienlijken in geld en macht, stand en wetenschap. Reeds Voetius sprak er van, dat in de tijd van de remonstrantse troebelen „vele ouderlingen standvastig bleven bij de rechtzinnige Leere, en bij de Kerkelijke welgeregeltheid, terwijl haar Leeraars het leelijk lieten zitten en schandelijk afvielen."²²⁾ En ook later drong het besef en de afval, vooral via de theologen en predikanten de kerk binnen. Wie schaamt zich niet over de mannen-van-naam, de leiders in volk en kerk als de achttiende ten einde loopt. Onder de vooraanstaanden is maar één Bilderdijk, **unus ille vir!** En een poos later is er maar één Da Costa, die onder onvoorstelbaar kwetsende hoon de bezwaren tegen de geest der

Paasmorgen in de hof

*Ze hebben mijn Heer weggenomen
met hun handen van ijzer en staal
en hun harten van steen, die de taal
van de liefde nooit hebben vernomen.*

*Zij hebben mijn Heer weggedragen
en ik zie slechts het ledige graf.
Zelfs dit weinige namen zij af:
een dode, bij wie ik kon klagen.*

*Zij hebben mijn Heer weggeborgen,
en nu zijn ze voorgoed van Hem af.
Maar waar bleef Gods rechtvaardige straf?
vol van donkerheid is deze morgen.*

*Maria, Maria, wie zoek je?
Deze morgen heeft d'aarde gebeefd:
toen verliet Hij Zijn graf, want Hij leeft!
Zie, de Meester is daar en Hij roept je!*

Uit:

„Een boom in de wind"
van Nel Benschop.

Uitg. Kok, Kampen.

eeuw kan en durft formuleren. Wie wordt niet getroffen door de bijna fugatisch weerkerende klacht van Groen over dezelfde ellende? Als Wormser hem schrijft dat hij een „medicinae docter" ontmoet heeft, die verklaarde van Groen's „Ongeloof en Revolutie" niets begrepen te hebben, terwijl een doodgewone kantoorbediende er met grote ingenuïteit over sprak, dan is Groen in 't minst niet verbaasd. De Kantoorbediende en de Medicinae Docter! — zo antwoordt hij — Ook mij is het dikwerf voorgekomen, dat ik, zelfs in de Geschiedenis en het Staatsregt, beter door de geringen naar de wereld dan door „de vele wijzen en edelen en magtigen" verstaan werd.²³⁾ Op hoge leeftijd klaagt hij het weemoedig uit: „de slapheid in de hogere standen brengt ons ten val. Het instinct eener christelijke zielverwantschap, die aan de dagloner zowel als de staatsman, het religieuze vraagstuk, de gewetensvraag, doet herkennen, onder den politieken vorm, is dikwerf meest ontwikkeld bij den geringste naar de wereld, die levenswijsheid in de H. Schrift zoekt. Niet in de doofheid, niet in de dofheid der volksklasse ligt de oorzaak van ons leed, maar wel hierin, dat de volksstem (ook waar de spreuk gold **vox populi vox Dei**) ondanks de uitnemendheid van haar christelijke aspiratie, in de stiklucht van hogere kringen gesmoord werd."²⁴⁾

(wordt vervolgd)

hevige aanval zijner kwaal aangetast. Zoo weken lang te bed liggend schreef hij een goed deel van het vervolg. Een plank op bed, waarop zijn bijbel en wat wit papier, en een potlood in de zoogenaamde gezonde hand waren voldoende om dagelijks te werken tot de koorts zich verhief."

¹⁹⁾ **Confidentie**, schrijven aan den Weléd. Heer J. H. van der Linden, Amsterdam, 1873, 70: „Vergenoegt ge u met Christelijken invloed te oefenen in engeren kring, houd dan vast aan het exotisch onbestemde, aan het uitheemsch en algemeene Christendom, dat jarenlang den toon gaf. Maar meent ge met mij, dat we verder moeten, dat althans de poging nog dient gewaagd, om tot ons volk als volk te gaan, dan is er ook geen keus, dan is alle aarzeling slechts krachtsverspilling, en rest u niets anders dan het eenig spoor in te slaan, dat naar het hart onzer natie leidt, door weldoordachte weér-opvatting van de historische lijn! Dit bewerdend, druk ik slechts de voetstappen van den grooten Wormser, den uitnemenden volksleider en auteur, die reeds in 1849 zelfs voor de Philantropie, voor Buiten- en Binnenlandsche zending beiden, terugkeerde eische tot de Gereformeerde type." Kuyper verwijst hierbij naar Wormsers, **De onkerkelijke richting**. Met een voorbericht van Mr G. Groen van Prinsterer, 1884.

¹⁷⁾ **Abraham Kuyper, een Levensschets** door J. C. Rullmann, Kampen, 1928, 27 v.

¹⁸⁾ **idem**, 53 v.v. De bedoelde brief vindt men op p. 71 v.v. Het „gereformeed volk" van Amsterdam wilde Kuyper eigenlijk niet als predikant. Het begeerde ds Felix van Utrecht. Men vertrouwde

Kuyper nog niet. Was hij als student niet „modern" geweest! En zijn kleeding, manier van optreden, taal en voordracht waren zo geheel anders dan men van het gewone slag van de orthodoxe predikanten gewoon was. Dibbetz zag evenwel dieper en verder. Hij herkende in Kuyper de geniale leider van de gereformeerde volksgroep. Prof. Honig zei mij meermalen het volgende: Toen in Amsterdam volgens de nieuwe regeling (het kiescollege!) weer een beroep moest worden uitgebracht kwam Dibbetz naar Utrecht om Kuyper te polsen. Dibbetz deed vooral omzichtig onderzoek naar Kuypers gevoelens omtrent de toen sterk op de voorgrond staande kwestie van particuliere genade of algemene verzoening. Toen Dibbetz daarover vragen stelde begreep Kuyper niet goed wat Dibbetz bedoelde. Zo weinig was Kuyper nog ingegroeid in de gereformeerde gedachtenwereld. Maar — zo vertelde Kuyper aan Honig — mijn intuïtie was goed. En daarom zei de slimme Kuyper tegen Dibbetz: „Vertelt U mij eerst eens precies hoe U over deze kwestie denkt." Dibbetz deed dat. En toen deze uitgesproken was antwoordde Kuyper: „Ik kies van ganser harte voor de particuliere genade." Daarop zei Dibbetz: „Dan hebt U het beroep naar Amsterdam!" Toen Kuyper eenmaal in Amsterdam was overwon hij de achterdocht der broederen spoedig. En weldra was hij ten volle hun leider; zowel in de kerk en daarbuiten. Kuyper preekte er altijd voor onvoorstelbaar volle kerken.

¹⁹⁾ Aan het diner, gehouden na de opening van de Vrije Universiteit op 20 oktober 1880, voert

onder velen ook ds G. Ringalda het woord. Hij is voorzitter van de „Vereeniging van Vrienden der Waarheid", ten volle de organisatie van het gereformeerde volk in de Ned. Herv. Kerk. Namens die vereniging biedt hij de jonge inrichting heilwens en zegenbede aan. Met enthousiasme antwoordt Kuyper. Hij herinnert aan zijn onvergetelijke Dibbetz en verklaart dan klaar en beslist dat de Vrije Universiteit niets anders bedoelde dan wat de vrienden steeds beoogden. Hij noemt ze de pioniers van het Calvinisme die de voren hadden getrokken waarin op 20 oktober 1880 het zaad werd uitgestrooid. Zie: **De Heraut**, no. 150, 31 okt. 1880, het feestnummer verschenen ter gelegenheid van de opening van de Vrije Universiteit.

²⁰⁾ **Bijdrage voor Kerkgemeentelijk overleg**; 110.

²¹⁾ **Narede van vijfjarigen strijd**; 121; **Nederlandsche Gedachten**, tweede reeks, VI, 16.

²²⁾ Vgl. C. Vonk, **Huisbezoek in Gods gemeente**, Kampen z.j. 48. In het Gereformeerd Weekblad van 10 maart schrijft Herman Ridderbos, dat naar het oordeel van het overgrote deel der synode in Wiersinga's bestrijding van de confessionele verwoording van de verzoening iets wezenlijks daarvan wordt aangetast. En dan zegt hij letterlijk: „hetgeen in vele toonaarden tot uitdrukking is gebracht, naar mijn smaak het meest authentiek door enkele ouderlingen, die de stem van de gereformeerde religie op een hartverwarmende wijze vertolken."

²³⁾ **Nederlandsche Gedachten**, tweede reeks, V, 301.

²⁴⁾ **Nederlandsche Gedachten**, tweede reeks, I, 5.

AMSTERDAM — H. E. S. WOLDRING

*Christen-student-zijn**tussen konservatieve en progressiviteit*

Student en geloof

Als de oprichting van een vereniging tot een grijs verleden gaat behoren, worden de vragen naar het „waarom” en het „waartoe” van de vereniging bij de tegenwoordige leden talrijker. Het is dan ook van essentieel belang, dat deze vragen binnen een christelijke studentenvereniging regelmatig aan de orde gesteld worden. Niet minder essentieel is de wijze waarop getracht wordt op deze vragen steeds een goed antwoord te geven.

Ook voor de Vereniging van Gereformeerde Studenten „Hendrik de Cock” geldt dit en blijft het gelden.

Toen deze vereniging 25 jaar geleden opgericht werd, was het merendeel van de huidige leden nog niet geboren. De meeste leden hebben de belangrijke discussies, die leidden tot een statutenwijziging, niet meegemaakt (1966-'67). Ook de koop van de nieuwe sociëteit „FAX” — een belangrijke gebeurtenis in het verenigingsleven — maakten zij niet mee.

Door de statutenwijziging werd de binding van het verenigingslidmaatschap aan het lid-zijn van vrijgemaakt-gereformeerde kerken afgeschaft. Er werd naar gestreefd de koers van de vereniging te corrigeren.

De meeste der toenmalige leden streefden niet zo zeer naar de afschaffing van de formele binding van het verenigingslidmaatschap aan een bepaalde kerkgemeenschap, maar naar een zo goed mogelijke realisering van het doel van een christelijke studentenvereniging.

Niet alle studenten hadden deze positieve instelling.

Zij geloofden niet meer in een „kerkelijke” vereniging. De ellende in de vrijgemaakte kerken had hen diep teleurgesteld. Zij waren niet alleen gedesillusioneerd, maar zij raakten kerkelijk en soms geestelijk gedesoriënteerd.

De vrijgemaakt-gereformeerde kerken bleken voor deze zaken slechts minimale belangstelling te hebben. „Hendrik de Cock” stond bij hen gedoodverfd als een vereniging, die alleen maar de verkeerde kant uitging. Maar de meerdere malen gevraagde bijzondere pastorale zorg voor de studenten (en kamerbewoners in het algemeen) bleef uit. Nog

steeds falen deze kerken in dit opzicht in het uitvoeren van de pastorale zorg. Alleen de kerk van Groningen-Noord (gedurende een korte tijd) en de Tehuisgemeente hebben de helpende hand geboden.

Evenals de leden van het Leidse „Hendrik de Cock” in 1900, spraken de leden van het Groningse „Hendrik de Cock” in 1967 uit, dat zij de gemeenschap der heiligen beleefden en beleden ook met leden van andere kerken dan de vrijgemaakt-gereformeerde. Op zichzelf leidde dit nog niet tot een wijziging van de statuten.

Belangrijker was, dat wij wisten dat verschillende gereformeerde en chr. gereformeerde studenten lid van H.d.C. wilden worden, wanneer dit statutair mogelijk zou zijn. Later is gebleken, dat veel niet-vrijgemaakte studenten zeer waardevolle leden van de vereniging werden en een positievere instelling hadden dan verschillende vrijgemaakte studenten, die de doelstelling van een christelijke studentenvereniging aan hun laars laptten.

Daarom is het oneerlijk en hoogmoedig om niet-vrijgemaakte studenten de toegang tot een Vereniging van Gereformeerde Studenten te weigeren.

De toenmalige leden van „Hendrik de Cock”, die het besluit namen om de „kerkelijke binding” af te schaffen, droegen een grote verantwoordelijkheid. De meeste leden hebben deze verantwoordelijkheid terdege gevoeld. Zij droegen vooral verantwoordelijkheid voor de studenten, die ná hen lid van de vereniging zouden worden. Er werd een „stukje toekomst” gemaakt.

Deze verantwoordelijkheid rust overigens op elke studentengeneratie. Ook vandaag. Zij moet aan het doel van een christelijke studentenvereniging gestalte geven.

■ HET DOEL VAN EEN CHRISTELIJKE STUDENTENVERENIGING

Het doel van christelijke studenten, die zich sinds het eind van de vorige eeuw op één of andere manier verenigden, is steeds ge-

weest: a) elkaar steunen in het geloof, b) bezig zijn met de problemen aangaande de betekenis van het geloof in de academische studie.

Deze doelstelling kan op veel verschillende manieren geformuleerd worden. De essentie is in deze twee punten wel ongeveer weergegeven.

Ook vandaag ligt voor de studentenverenigingen het aksent op haar doelstelling. Uit haar doelstelling blijkt ook haar aktualiteit. Het is opvallend, dat verschillende christelijke studentenverenigingen opgeheven of dood gebloed zijn, omdat deze doelstelling niet meer centraal gesteld werd. Dit geldt bijv. voor enkele afdelingen van S.S.R.

Juist in de realisering van haar doelstelling kan een studentenvereniging voor haar leden veel betekenen. Wanneer de betekenis van een vereniging voor haar leden afneemt en wanneer derhalve de bestaansreden wat wazig wordt, is het eind van haar bestaan in zicht.

Wat is dan de betekenis van een christelijke studentenvereniging? Anders gezegd: wat is enigszins concreet de betekenis van de genoemde doelstelling?

Het gaat me dus helemaal niet om bepaalde organisatorische vormen waarin de verenigingsactiviteiten gegoten worden. Als ik die zou verdedigen, zou men mij terecht konservatief kunnen noemen. Het laat me koud of de Senaat in donker grijs (om van het jacquet maar te zwijgen) of in koltrui achter de tafel zit.

Wél vraag ik aandacht voor de problemen, die aan de doelstelling ten grondslag liggen. Het zijn problemen, die in het leven van veel studenten een grote rol spelen of hebben gespeeld. Het zijn problemen, die menig student in benauwdheid brengen en die hem soms doen uitzien naar een goed gesprek met een vriend of een ander die hij vertrouwt.

Deze problemen kan men niet zo gauw overdrijven. Naar mijn indruk neemt de ontkerkelijking onder van huis uit christelijke (ook gereformeerde en vrijgemaakt-gereformeerde) studenten toe. Velen gaan geestelijk de vernieling in.

Het is een open deur intrappen, wanneer ik zeg dat aankomende studenten het beschermende milieu van het ouderlijk huis verlaten en in een wereld terecht komen die hen konfronteert met dingen waar ze nog nooit van gehoord hebben. Dit is bekend. Toch zit hier meer achter dan op het eerste gezicht lijkt.

De meeste christelijke studenten gaan naar de universiteitssteden, zonder nog belijdenis gedaan te hebben. Dit is niets bijzonders. Aandacht verdient echter, dat velen (na enige tijd gestudeerd te hebben) er ook niet direkt meer toe komen. Vaak wordt het jaren

uitgesteld. Soms komt men er nooit meer toe!

En van degenen, die reeds vroeg belijdenis van hun geloof aflegden, zijn er niet weinigen die het er vreselijk moeilijk mee krijgen. Soms zeggen ze openlijk, dat ze er spijt van hebben...

Het milieu waar de student uit komt, is erg belangrijk voor de wijze waarop hij de problemen in zijn studententijd verwerkt. Helaas zijn er maar weinig ouders, die op een wijze en doeltreffende manier met hun studerende kinderen over deze problemen kunnen spreken.

Veel ouders hebben van deze problemen geen weet. Dit geldt niet alleen voor die ouders, die niet zo veel gelezen hebben. Ook zij, die menen behoorlijk wat gelezen te hebben, blijken niet altijd aan te voelen waar studenten mee zitten. Ondanks goed bedoelde pogingen om elkaar te begrijpen, komen ouders en studerende kinderen niet zelden tot de ontdekking dat er een afstand tussen hen groeit. Ouders ervaren dit met pijn. Soms ontstaan er felle discussies. Soms houden ze het geld voor de kinderen in. Alsof dat iets helpt. Waarschijnlijk wordt het tegendeel bereikt! Ze beginnen steeds weer over bepaalde onderwerpen en vragen insinuerend: daar denk jij natuurlijk anders over, hè?

Er blijft ouders vaak niets anders en ook niets beters over, dat voor hun kinderen te bidden.

Het is niet gemakkelijk om het tijdstip te leren kennen en aanvaarden om kinderen los te laten. Veel ouders hebben geen of weinig wetenschappelijke kennis. Ook hebben zij niet altijd de aanleg en het geduld om soms eindeloos te discussiëren over bepaalde onderwerpen. Dit kan ook niet en het hoeft ook niet.

Hopelijk hebben studenten aandacht voor de geestelijke diepgang en ervaring van hun ouders. De hier uit voortkomende wijsheid kan veel studenten beschaamd doen staan.

Toch valt het op, dat veel studenten met hun ouders weinig wezenlijk contact hebben. O ja, over kerkelijke zaken kunnen avonden vol gepraat worden. Maar wezenlijk contact over het intieme geloofsleven komt weinig voor.

De hele studententijd is een periode van geestelijke groei. De weg naar de volwassenheid wordt eigenlijk met 5 à 6 jaar verlengd. Niet zelden is het een tijd van geestelijke verwarring en crisis. Konkreter: veel christelijke studenten krijgen het tijdens hun studie met het geloof in God en Jezus Christus moeilijk te stellen. De vele discussies en literatuur en de mede daardoor in het universitaire onderwijs aangekweekte kritische instelling, dwingen hen er toe meer over het geloven na te denken.

Ik ben er van overtuigd, dat veel christen-studenten — ook zij die uiteindelijk kerk en geloof vaarwel zeggen — er ernstig naar streven het geloof te behouden. Zij willen het verwerken om het opnieuw te verwerven.

Het is niet juist studenten, die in een geestelijke crisis of in een periode van heroriëntatie zitten, te verwijten dat ze dwalen. Zij zoeken oprecht.

Zoeken kan tot dwalen en afdwalen leiden, maar dat is aanvankelijk niet het geval en zeker niet de opzet.

De titel van het boek van Van Doornik „Jeugd tussen God en chaos” is nog steeds illustratief voor hun levenssituatie.

Uiteindelijk is het antwoord op de geloofs- en levensvragen een kwestie van persoonlijke strijd. Slechts weinigen worden in vertrouwen genomen. Meestal gaat men in deze zaken zijn weg alleen...

Toch kunnen andere mensen in deze situatie veel voor hen betekenen. Soms een vriend, soms een predikant, soms een studenten-ouderling. In deze situatie kan door mensen ook veel afgebroken worden. Onverstandig optreden kan fataal zijn en leidt vaak tot de opmerking: zie je wel, ze begripen er toch niets van.

Des te meer blijkt hoe kerken in hun pastorale taak tekort schieten, wanneer zij niet tegemoet komen aan bestaande behoeften en nood.

Het geloof in God en Jezus Christus is de meesten van huis uit geléerd, maar het is in veel gevallen nog niet verwerkt en erg voos.

Bijbelse waarheden zijn wel bekend. Zij zijn zelfs van buiten geleerd, maar het is niet verinnerlijkt. Velen zoeken naar de reële betekenis ervan in hun persoonlijk leven.

Nogmaals: uit deze geestelijke crisis en heroriëntatie spreekt aanvankelijk geen vijandschap tegen het Evangelie — hoewel dit niet altijd afwezig is —, maar een ermee-bezig-zijn.

Als ze dan ook nog zien, dat veel christenen die wél overtuigd zijn (hopelijk van het geloof in God, maar in elk geval van hun eigen zaak) elkaar in de haren vliegen,

dan krijgen ze het helemaal benauwd.

Je zou die christen ter verantwoording willen roepen!

Je zou het ze willen zeggen!

Wie kunnen wij ter verantwoording roepen?

Wie zouden wij iets willen zeggen? En wat?

Je zakt moedeloos achterover.

Je kunt haast niets doen.

Niet weinigen geven dan God de schuld. Het hoeft voor hen niet meer. Zij zien het niet meer zitten. De problemen zijn dan natuurlijk niet opgelost. En de vraag duikt bij tijd en wijle weer op: Wie is Christus in mijn leven?

Met deze problemen heb je binnen een Vereniging van Gereformeerde Studenten te maken.

Men kan m.i. deze zaken slechts onderschatten.

Wanneer men binnen een studentenvereniging deze problemen niet wil zien of opzij schuift met de woorden „het is introvert (= naar binnen gericht) gedoe”, dan faalt zo'n vereniging. Dan schieten de leden van de vereniging in hun verantwoordelijkheid tekort t.a.v. die mensen met wie ze in één vereniging zitten, die geestelijk in de knoei zitten en ongevraagde hulp nodig hebben.

Wat te zeggen van die afgestudeerden, die je vertellen dat zij aan de studentenvereniging waar ze lid van waren niets gehad hebben?

O ja, natuurlijk: veel lol, feesten, drank enz.

Dát wel. Maar verder?

Ho maar!

Laat niemand naar S.S.R. wijzen of naar een andere vereniging waar hij zelf natuurlijk toevallig geen lid van is. Ieder heeft in dit verband genoeg aan zichzelf en aan zijn „eigen” vereniging.

L.S.,

Het is al weer enige tijd geleden, dat ik iets over de inzamelingsactie voor de protestantse gemeente van Thessaloniki heb laten horen. Ik stelde toen een eindafrekening in het vooruitzicht, wanneer de stroom van geldzendingen opgedroogd zou zijn. In hetzelfde stukje evenwel gewaagde ik van een volgende wens van de broeders daar: een filmprojector. Deze informatie is weer aanleiding geworden tot nieuwe vrijgevigheid. Daardoor was het in de afgelopen maanden niet gemakkelijk, een tijdstip te bepalen, waarop een eindbedrag kon worden opgemaakt. Nog steeds ontvang ik zo nu en dan een geldzending; ook nog wel eens een tamelijk groot bedrag in één keer, van een diakonie in het land.

Ik vermeldde al, dat er van de vorige actie voor het zondagsschool-lokaaltje zo'n f 1.000,— overgebleven was. Dit bedrag is nu inmiddels opgelopen tot f 1.814,85. (Het totaal wat ik tot dusver ontvangen heb is f 6.841,51.)

Ook heb ik nog een andere leuke reactie ontvangen op mijn laatste stukje in Opbouw. Een broeder in het land berichtte mij, dat hij het door de griekse broeders bedoelde film-apparaat kon leveren tegen een prijs, die door een aanmerkelijke korting gereduceerd was. Door dit aanbod is het antwoord op de vraag van de griekse broeders binnen ons bereik gekomen, geloof ik. Wat is immers een resterend bedrag van f 1.500,— tussen u en mij? (Samen met de f 1.814,85 zou dat de prijs halen van het film-apparaat.)

Gezien mijn ervaringen tot dusver twijfel ik er niet aan dat dit bedrag er komt. Wanneer het er is, zal het apparaat gekocht en naar Griekenland verstuurd worden. Dan kunnen onze broeders en zusters daar er gauw mee aan de slag. U weet, ze hebben dit nodig voor hun evangelisatie-werk onder de Thessalonicenzen en de Macedoniërs.

ds H. de Jong
Amsterdam
Giro: 989277

Een Paaslied tegen de graven

een leerdicht

(Genesis 23)

Melodie: Psalm 101

*Toen onze moeder Sara was gestorven,
heeft Abraham voor haar een graf verworven.
Dat was voor hem van het beloofde land
een onderpand.*

*De vaders van het volk zijn daar begraven
en ook de moeders, die het leven gaven
aan het geslacht, dat hoort naar Gods bevel,
Gods Israël.*

*Toch is de plaats niet, als bij and're volken,
geworden tot een oord, dat moet vertolken
de binding aan het voorgeslacht, dat ging:
een doden-kring.*

*Het volk van God komt veel liever tesamen
in 's Heren huis, om 't leven te beamen.
Wie 't zitten bij de graven nog bemint,
is doodsgesind.*

*Wij bergen onze doden in de aarde,
waarover God zijn heilsplan openbaarde.
De grond, waarin zij rusten ongestoord —
het is Gods Woord.*

*Het woord, dat hier belovend heeft geklonken,
krijgt van omhoog vervulling ingeschonken.
Straks roept de Here Christus tot zijn bruid:
Liefste, kom uit!*

H. de Jong

WONDERJAAR — RAMPJAAR

(1572-1672: enige opmerkingen)

■ INLEIDING

Herdenkingen van belangrijke episoden uit de Nederlandse geschiedenis zijn niet „in”. In 1968 is er weinig aandacht besteed aan de slag bij Heiligerlee uit 1568. Het ziet er naar uit dat ook dit jaar slechts incidenteel en plaatselijk wordt stilgestaan bij de gebeurtenissen van 1572 en 1672.

Die geringe belangstelling voor officiële herdenkingen is wel begrijpelijk. Al te vaak hebben deze aanleiding gegeven tot verheerlijking van de eigen natie, tot versterking van het nationale gevoel en tot het vormen van mythen. Wij mensen uit de tweede helft van de twintigste eeuw hebben ervaren tot welke gevolgen een overspannen nationalisme en historische mythevorming kunnen leiden. Toch wil dit niet zeggen, dat er in de kring van de historici geen belangstelling meer is voor de wording van onze staat. Juist de laatste jaren is die belangstelling weer gegroeid. De Nederlandse Opstand, die leidde tot de Tachtigjarige Oorlog, wordt gezien als een revolutie en de Watergeuzen beschouwt men als echte rebellen. Een goede reden om ook in „Opbouw” een ogenblik stil te staan bij de motieven en omstandigheden die tot de Opstand hebben geleid. Ook zullen enige opmerkingen worden gemaakt over de „guerre de hollandse”, zoals de Fransen de oorlog noemen die in 1672 bijna een eind maakte aan het zelfstandig voortbestaan van de Nederlandse Republiek. Een volksbeweging leidde in datzelfde jaar tot de verheffing van Oranje.

■ 1572

In de Nederlandse Opstand nemen de gebeurtenissen van 1572 een belangrijke plaats in. Na de inneming van Den Briel verklaarden de meeste Hollandse- en Zeeuwse steden zich voor de Prins. In Dordrecht kwamen enige maanden later de afgevaardigden van deze steden in een Statenvergadering bijeen. De stad Bergen in de Zuidelijke Nederlanden was eveneens korte tijd in handen van de rebellen. Men heeft lange tijd deze opstand van hoofdzakelijk Hollandse- en Zeeuwse steden gezien als een volksoorlog. Men sprak dan over het Nederlandse volk dat in verzet kwam tegen de tyrannieke maatregelen op geestelijk en politiek gebied van Philips II. Strijd van de Nederlanders tegen Spanje!

In deze oorlog heeft Nederland zijn onafhankelijkheid gekregen en door de grote invloed van de gereformeerden zijn Calvinistisch stempel. Nederland werd een gereformeerde natie onder de door God gegeven leiding van de Oranjes. Als ik me niet vergis, dan hebben vooral de ouderen onder ons nog dit beeld van de Tachtigjarige Oorlog. Graag wil ik daarom wijzen op enige aspecten van de Nederlandse Opstand die in historische publicaties uit onze kring vaak weinig aandacht krijgen.

De Nederlandse gewesten die in verzet kwamen, vormden geen eenheid. De meeste gewesten stonden in 1572 nog niet veel langer dan een eeuw onder één landsheer. (Gelre pas enige tientallen jaren!). Van nationalisme, in de moderne betekenis van het woord, was nog geen sprake. Als men sprak over zijn „patria”, dan bedoelde men meestal het eigen gewest, de mensen die daar buiten woonden waren „vreemdelingen”. Sociaal-economisch en cultureel waren de verschillen

ook bijzonder groot. Holland was een gewest dat door zijn ligging sterk op de handel en scheepvaart was georiënteerd. De handel en scheepvaart brachten vooral in de steden voor een grote groep mensen een betrekkelijke welvaart.

Vlaanderen was een dichtbevolkt en sterk geïndustrialiseerd gewest. Velen hadden hier een goed bestaan door de lakennijverheid. Door die lakennijverheid was Vlaanderen sterk op Engeland gericht, omdat dit land de leverancier was van de ruwe wol.

Hoe anders was de situatie in het Noord-Oosten van de Nederlanden. Een gewest als Drente was zeer dun bevolkt, arm en agrarisch.

Grote culturele verschillen waren er: de Zuidelijke gewesten die aan Frankrijk grensden waren qua taal en cultuur volledig op Frankrijk gericht, terwijl de Oostelijke gewesten hun sterke contacten hadden met Westfalen.¹⁾

De regering, eerst de Bourgondiërs, later de Habsburgers, hebben met het oog op deze verscheidenheid een politiek van centralisatie gevoerd. Centralisatie op het gebied van de krijgsmacht, de rechtspraak en het belastingstelsel. Zij voerden die politiek door middel van hun in het Romeinse recht geschoolde ambtenaren, de zogenaamde „legisten”. Het was tegen deze centralisatiepolitiek van de regering in Brussel dat velen in verzet kwamen. Daarbij was het vooral de adel en met name de lage adel die in dat verzet vooraan stond.

De adel had een belangrijke sociale positie. De edelman woonde in zijn kasteel op zijn landgoed. Het kasteel was in deze tijd al een wat plezieriger verblijf dan in de Middeleeuwen. In de particuliere vertrekken van de edelman en zijn vrouw en in de grote zalen waren de muren met gobelins behangen. Rijk versierde bedgordijnen trof men in de slaapkamers aan. Ondanks die weelderige aankleding bleef het kasteel toch allereerst een militair bolwerk. Het landgoed, waarvan de grootte zeer verschillend kon zijn, gaf de edelman alles wat hij en zijn vrouw voor het levensonderhoud nodig had. De boeren die op het landgoed woonden en werkten waren aan alle soorten tienden, cijzen en pachten onderworpen. De politieke invloed van de edelman was ook zeer groot. Vaak bezat hij de hoge heerlijkheid, d.w.z. hij oefende in zijn gebied de volledige criminele rechtspraak uit en kon dan zelfs de doodstraf opleggen, hij hief belastingen, kortom hij regeerde in theorie als een vorst op zijn gebied. Van de legers in die tijd vormden de edelen de kern. Geen wonder dat deze edelen in botsing kwamen met de vorst en zijn juridisch geschoolde ambtenaren. Een verzet dat des te sterker werd als deze edelen overgingen tot de Hervorming. Hoe groot was dan vaak hun invloed! Onder de Watergeuzen die Den Briel innamen waren verschillende oproerige edelen. Men denke aan figuren als Treslong en Lumey. Edelen die waren uitgeweken voor Alva, daarna gevonnist en beroofd van al hun bezittingen. Fel keerden ze zich tegen de Inquisitie, de Bloedraad en de Tiende Penning.²⁾

Vooral in de steden treffen we in deze tijd de ontwikkelden en de rijke kooplieden aan. De mensen die behoorden tot de gegoede

¹⁾ I. Schöffer e.a., Zeven Revoluties (Amsterdam z.j.) p. 14.

²⁾ H. A. Enno van Gelder, Van Beeldenstorm tot Pacificatie (Amsterdam/Brussel 1964) pp. 40-57.

burgerij. Zij waren ontevreden omdat de centralisatiepolitiek van de regering de plaatselijke autonomie, gegrond op de privileges, aantastte. Zij wilden „herstel van de privileges”, vergroting van de macht en de invloed van de Statenvergaderingen. Hoewel deze mensen kritiek hadden op de misbruiken in de Rooms-Katholieke Kerk waren ze toch in het algemeen geen Calvinist. Ze waren vaak meer beïnvloed door Erasmus dan door de Hervormers.

Tegenover deze groep welgestelden stond de massa van de bevolking: eenvoudige handwerkslieden, lakenwevers, vissers, boeren, maar ook vele paupers die door bedelarij en landloperij in hun onderhoud moesten voorzien. Onder deze groep van de bevolking waren grote spanningen als gevolg van de slechte economische situatie. In heel West- en Midden-Europa was in die tijd een grote daling van de geldswaarde. De oorzaak hiervan lag in de ontdekking van Amerika. Een grote hoeveelheid goud en zilver kwam toen naar Europa, waardoor de waarde van het geld daalde en de prijzen stegen. De eenvoudige dagloners allereerst werden hiervan de dupe.

In de zestiende eeuw waren de Nederlanden voor hun graanimport aangewezen op het Oostzeegebied. In een strenge winter vroor de Oostzee dicht en was dan wekenlang niet bevaarbaar, daardoor stagneerde de aanvoer van graan. Dit laatste kon ook gebeuren als er moeilijkheden waren met Denemarken; afsluiting van de Sont was daarvan dikwijls het gevolg. Toen de Watergeuzen na de komst van Alva de Noordzee onveilig gingen maken, werd de handel en scheepvaart van de Nederlandse gewesten grote schade toegebracht. Dit alles had tot gevolg dat vooral onder de lagere klassen van de bevolking de spanningen toenamen. De „Geuzen” konden vaak op deze desperado's een beroep doen als het ging om verzet tegen de wettige regering.

Gering was aanvankelijk de groep van de Calvinisten. Een Gideons-bende die overal waar de Opstand begon vooraan stond en die later vaak de ruggespraak vormde van het verzet tegen Philips II.

De Calvinisten waren ten opzichte van de landsheer het meest onverzoenlijk. Hun ahang was in het begin het grootst in de Zuidelijke gewesten. Gent en Antwerpen hadden al vrij vroeg een behoorlijke Calvinistische gemeente. Toch zijn de gewesten Holland en Zeeland het centrum van het verzet geworden, nadat de Watergeuzen Den Briel hadden ingenomen. In deze gewesten konden de opstandelingen zich staande houden. Niet omdat de bevolking als één man achter de Opstand stond. De Tachtigjarige Oorlog heeft zeker in het begin sterk het karakter gehad van 'n burgeroorlog. Velen bleven Philips II trouw en zagen in hem de „wettige” vorst. In de steden die zich in 1572 voor de Prins verklaarden bleven veel „onbetrouwbare” en „verdachte” elementen. Dat de steden in Holland en Zeeland de strijd tegen Philips konden volhouden is vooral een gevolg van geografische factoren geweest. De grote rivieren en een grote strook Utrechts-Gelders „niemandslaan” beschermden deze gewesten. Daardoor heeft de Opstand zich hier geconsolideerd en pas daarna begon op grote schaal de protestantisering. De Gereformeerde Kerk werd de enig erkende Kerk, alleen zij die lid waren van deze officiële Kerk konden hoge ambten bekleden, de kerkgebouwen werden aan de gereformeerden ter beschikking gesteld; de predikanten werden door de overheid uit de voormalige kerkelijke goederen, aangevuld uit de algemene middelen, betaald.

Hoe gering het aantal gereformeerden aanvankelijk was, blijkt uit de cijfers die bekend zijn van een stad als Alkmaar. Dit was in die tijd een stad met ruim 6000 inwoners, maar de Hervormde gemeente telde in 1576 (vier jaar na de Opstand!) slechts 160 leden; in 1587 was dit aantal gegroeid tot 440.³⁾

Langzamerhand werd een deel van de bevolking voor de gereformeerde leer gewonnen. De overtuigde gereformeerden hebben ook later nooit een meerderheid in de Republiek gevormd.

Toch kan 1572 een „wonderjaar” worden genoemd. Een kleine groep Calvinisten, eer-

³⁾ H. A. Enno van Gelder, Revolutionaire Reformatie (Amsterdam 1943) p. 20.

tijds fel vervolgd, kreeg een bevoorrechte positie. De opstand van de Hollandse- en Zeeuwse steden leidde tot de vorming van een nieuwe staat. Toen, in 1572, heeft niemand de vorming van deze staat voorzien, die door omstandigheden bleef beperkt tot de Noordelijke gewesten. De Zuidelijke gewesten werden door de militaire successen van Parma en door de Contra-Reformatie voor de landsheer en het katholicisme behouden.

■ 1672

De situatie in ons land was een eeuw na de inname van Den Briel een totaal andere. De Republiek van de Zeven Verenigde Nederlanden is een mogendheid van de eerste rang geworden. Het gewest Holland gaf de toon aan. Handel en scheepvaart hebben het gewest gemaakt tot het rijkste in de Republiek. Financieel waren de andere gewesten voor een groot deel van Holland afhankelijk. Deze machtige positie van de Republiek was echter ook een zeer kwetsbare. Dat bleek in 1672, het jaar dat in onze geschiedenis bekend is geworden als het Rampjaar. In dat jaar werd de Republiek door vier landen tegelijk aangevallen. Een volksoproer leidde tot de verheffing van Willem III en tot het vermoorden van de gebroeders De Witt. Het is goed om ook bij deze gebeurtenissen de vraag te stellen naar de motieven en omstandigheden.

Het machtige land in die dagen was Frankrijk. Het telde ongeveer achttien miljoen inwoners, drie maal zoveel als Engeland en tweemaal zoveel als Spanje. De vruchtbare bodem maakte het land welvarend. In een groot aantal steden ontstond als gevolg van handel en nijverheid een klasse van rijke en voornamelijk kooplieden. Een klasse die nog altijd wordt aangeduid met het Franse woord „bourgeoisie”. Franse kolonies werden gesticht in Voor-Indië en Canada. Parijs werd het centrum van de kunst en de Franse taal, literatuur en filosofie verbreidde zich over heel Europa.

In dit land regeerde Lodewijk XIV onbeperkt. Hij ging uit van het „droit divin”, het goddelijk recht van de koning. De koning dankt zijn macht aan God en is dus alleen aan God verantwoording schuldig voor zijn daden. In de praktijk betekende dat vaak willekeur en tyrannie. Een Hollands pamfletschrijver zag het scherp, toen hij schreef dat iemand die zijn daden niet behoeft te verantwoorden tegenover mensen, dit ook niet doet tegenover de Almachtige. In de buitenlandse politiek streefde Lodewijk naar de Franse hegemonie, naar de „generale monarchie” zoals men in de Republiek zei. Nu was in de tweede helft van de zeventiende eeuw de situatie voor Lodewijk gunstig om zijn doel te verwezenlijken. In Engeland regeerde Karel II; die vorst streefde naar versterking van het koninklijk gezag en naar tolerantie vooral ten opzichte van de rooms-katholieken. Om dit te bereiken was hij maar al te zeer geneigd met Lodewijk XIV samen te werken in ruil voor Franse subsidies.

Het Duitse rijk was zeer verbrokkeld. De officiële naam was nog altijd het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie. Terecht heeft men echter wel gezegd dat dit land noch heilig, noch rooms, noch een rijk was. Bovendien werd het Rijk aan zijn zuidoostelijke flank bedreigd door de Turken. Spanje was te veel verzwakt door de Tachtigjarige Oorlog. En juist Spanje liep het eerste gevaar als Lodewijk XIV zijn macht ging uitbreiden. Op grond van twijfelachtige aanspraken op een deel van de Spaanse erfenis door zijn huwelijk met een Spaanse prinses, probeerde Lodewijk in de Spaanse Nederlanden gebiedsuitbreiding te verkrijgen. De Triple Alliantie (het verbond van de Republiek, Engeland en Zweden) was het antwoord op deze Franse expansie. Het doet wellicht wat merkwaardig aan om Engeland in dit verbond aan te treffen. Kort tevoren had dit land immers vanwege de handelsnijd oorlog gevoerd met de Republiek. De koning, Karel II, voelde veel voor een pro-Franse politiek. Dat Engeland zich toch aansloot bij de Triple Alliantie is vooral het werk geweest van de Engelse gezant in de Republiek, William Temple. Hij vertegenwoordigde een stroming in Engeland die meer bevreesd was voor het in macht groei-

ende absolutistisch geregeerde Frankrijk dan voor de Republiek. Temple stond onder invloed van De Lisola, gezant van de Duitse keizer in Londen, die in zijn boek „Le Bonclier d'Etat et de Justice” fel stelling had genomen tegen het streven van Lodewijk XIV naar de „universele monarchie”. Van een duidelijke Engelse buitenlandse politiek was echter om bovengenoemde redenen geen sprake. Het kostte Lodewijk dan ook weinig moeite om door middel van het geheim verdrag van Dover Karel II van de Triple Alliantie los te maken. Zweden werd door het Franse goud omgekocht, zodat de Republiek alleen kwam te staan. Als Lodewijk tenslotte ook de bisschop van Munster en de aartsbisschop van Keulen op zijn hand heeft gekregen, dan is de weg vrij voor de aanval op de Republiek. Het zijn dus allereerst politieke en dynastieke factoren geweest die de achtergrond vormen van de oorlogsverklaring in 1672 aan de Republiek. Het was vooral het politieke vacuüm aan de Franse noordgrens, de Spaanse Nederlanden, dat Lodewijk wilde opvullen. Een botsing met de Republiek was dan onvermijdelijk.

Jan de Witt wilde namelijk Frankrijk wel als vriend, maar niet als buur.

Speelden godsdienstige factoren dan geen rol meer? Die vraag is niet zonder meer bevestigend of ontkennend te beantwoorden. In het verdrag van Dover was de vaag geformuleerde clausule opgenomen, dat Lodewijk XIV steun zou bieden aan Karel II als deze zou overgaan tot het katholicisme en dan misschien in konflikt zou raken met het Engelse volk.⁴⁾ Voor de bisschop van Munster was de Republiek het gehate bolwerk van het protestantisme, dat moest worden vernietigd. In de gebieden van de Republiek die, toen de oorlog was begonnen, door de Franse troepen werden bezet kregen de rooms-katholieken vrijheid van godsdienst. In de Utrechtse Domkerk werd de mis weer opgedragen door de apostolisch-vicaris Neercassel. De bondgenoot van de Republiek was echter het katholieke Spanje. Het waren Spaanse troepen die tijdens de oorlog Schoonhoven, een belangrijk steunpunt in de Waterlinie, verdedigden.⁵⁾ De Franse troepen bestonden voor een deel uit Zwitserse huursoldaten; onder deze Zwitsers waren nogal wat protestanten.

De religieuze tegenstelling speelde in de „guerre de hollandse” dus wel mee, maar was zeker geen beslissende factor. Naast de politieke en religieuze factoren was er echter ook een economische. Een van Lodewijk's bekwaamste ministers was Colbert. Deze wilde door bevordering van handel en nijverheid Frankrijk even welvarend maken als Holland. Nu waren de Hollanders „de vrachtaarders van Europa”, Hollandse artikelen overstromde de Franse markt. Colbert wilde door hoge invoerrechten de Hollandse handel benadelen en de Fransen dwingen om de noodzakelijke produkten zelf te gaan halen. Vandaar ook de bouw van een Franse handelsvloot en uitbreiding van de Franse marine om de handelsvloot in tijd van oorlog te beschermen. Als gevolg van dit Colbertisme woedde er voor 1672 al een complete „tarievenoorlog” tussen Frankrijk en de Republiek. Toen Colbert namelijk de Hollandse produkten ging belasten, antwoordde de Republiek met „retorsiemaatregelen” ten opzichte van de Franse wijn. Colbert hoopte dan ook dat de oorlog van 1672 tot gevolg zou hebben, dat Frankrijk op handelsgebied de plaats zou gaan innemen van de Republiek.

Het jaar 1672 is echter niet alleen van betekenis door de Franse aanval op de Republiek. Het is ook het jaar waarin, als gevolg van de oorlogsomstandigheden, een volksbeweging op gang komt die leidt tot de verheffing van Willem III. Vele jaren had Jan de Witt, de leider van de regenten of staatsgezinden die verheffing van Oranje verhinderd. Zowel de binnenlandse- als buitenlandse politiek van Jan de Witt leidde in 1672 schipbreuk. Te vaak zijn de regenten afgeschilderd als mensen die alleen maar hun eigen belang nastreefden, die het belang van Holland stelden boven dat van de gehele Unie. Daartegenover heeft men dan vaak de stadhouders gesteld als verdedigers van het

„nationale” belang. Deze visie is niet helemaal juist. De Hollandse kooplieden-regenten streefden naar een vrije welvarende volks-gemeenschap, in vrede en verdraagzaamheid levend van handel, nijverheid en visserij. Ten opzichte van het buitenland betekende dat zo weinig mogelijk allianties sluiten met vreemde mogendheden. De Witt stond dan ook gereserveerd tegenover de Triple Alliantie, omdat daardoor de Republiek te sterk aan Engeland zou worden gebonden. Het was in het belang van de handel de vrede te bewaren en in verband met de eigen veiligheid moest geen hulp aan een staat worden geboden die door agressie werd bedreigd. Een sterke vloot moest verhinderen dat iemand de Republiek zou durven aan te vallen. In de binnenlandse politiek waren de regenten felle bestrijders van de stadhouderlijke macht. Vorsten waren in hun ogen mensen die alleen aan hun eigen dynastieke belangen dachten.⁶⁾ Hadden ze daarin helemaal ongelijk, als ze keken naar vorsten als Lodewijk XIV en Karel II? Ook sommige stadhouders stelden soms hun dynastieke belang boven dat van de Republiek. Bij de regenten leefde nog sterk de herinnering aan de vader van Willem III, stadhouder Willem II.

Deze was op vijftienjarige leeftijd in het huwelijk verbonden met de negenjarige Maria Stuart, een Engelse prinses en zuster van de bovengenoemde Karel II. Door dit huwelijk kwam de verbintenis tot stand tussen Oranje en Stuart. Willem II is, na de vrede van Munster die een einde maakte aan de Tachtigjarige Oorlog, met de regenten in een ernstig konflikt geraakt over de afdanking van de troepen. Willem was tegen die afdanking. Hij wilde zijn schoonvader, de Engelse koning, die omstreeks 1648 in een hevige strijd was gewikkeld met het Engelse parlement, te hulp komen. De regenten waren doodsbang dat door deze plannen van de Prins, de Republiek in Engelse binnenlandse aangelegenheden verwickeld zou raken. De kwestie van de afdanking van de troepen leidde daardoor tot een ernstige botsing tussen de regenten en de stadhouder. Er dreigde zelfs een burgeroorlog doordat de stadhouder een aanslag deed op Amsterdam om de stad met geweld naar zijn hand te zetten. Was het een wonder, dat de regenten hun kans grepen toen Willem II korte tijd hierna plotseling stierf? Door de invloed van de Hollandse regenten werd geen nieuwe stadhouder benoemd. Tegen de achtergrond van deze gebeurtenissen moeten we de maatregelen van De Witt en de regenten voor 1672 zien om Willem III niet „in de waardigheden van zijn vader te herstellen”.

De aanval van Frankrijk met zijn bondgenoten op de Republiek bracht grote paniek te weeg onder het gewone volk, dat geen enkele politieke invloed had en sterk Oranjegezind was. Het gevolg is bekend. Willem III werd benoemd tot stadhouder van Holland en kapitein-generaal. In een groot aantal steden had „de verzetting van de wet” plaats. Een aantal staatsgezinde regenten werd door prinsgezinde regenten vervangen. Zo leidde deze oorlog tot een revolutie. Het bleef echter een stadhuisrevolutie. Van invloed op de regering, door de bevolkingsgroepen die niet tot de regentenklasse behoorden, is ook na 1672 geen sprake geweest.

■ SLOTOPMERKING

In het bovenstaande zijn bewust enige aspecten van de vaderlandse geschiedenis geaccentueerd. Aspecten die niet verwaarloosd mogen worden als men een juist beeld van de geschiedenis wil krijgen. Wellicht zijn daardoor andere dingen wat op de achtergrond geraakt. Bij elke herdenking dreigt het gevaar van de historische mythevorming; het gevaar dat door bepaalde vooroordelen het geschiedenisbeeld vertekend wordt omdat één aspect wordt verabsoluteerd. De geschiedenis is een zeer gecompliceerd gebeuren. Duidelijk blijkt dat als men zich bezighoudt met de achtergronden van de Nederlandse Opstand en met de omstandigheden die het jaar 1672 tot een Rampjaar maakten.

Het is de bedoeling van dit artikel geweest om dat aan te tonen.

⁴⁾ D. Ogg, England in the reign of Charles II (Oxford paperback 1963) I, p. 345.

⁵⁾ D. J. Roorda, Het Rampjaar 1672 (Bussum 1971) p. 52.

⁶⁾ J. K. Oudendijk, Willem III (Amsterdam 1954) pp. 35, 36.

VIERHOUTEN — D. W. L. MILO

ZIJN DROMEN BEDROG?

Zondagmorgen zei mijn vrouw: „ik droomde dat mijn zieke tante overleden is; en ik denk dat ik gelijk heb”. Ze keek maandag uit naar de post, dinsdag ook, maar zelfs woensdag geen bericht. Pas vrijdag kwam een rouwkaart: Zondag overleden en in stilte begraven.

Op een morgen in 1929 zei mijn moeder tegen mijn vader: „vannacht is grootmoeder overleden. Ik heb van haar gedroomd; ze zei dat ze nog iets met me goed te maken had”. Een uur later kwam het telegram met het doodsbericht. Moeder had gelijk.

Er was eens een rechter, eeuwen geleden, die een onschuldig mens zou veroordelen. Zijn vrouw stuurde hem een briefje: „pas toch op dat je je niet bemoeit met deze man; want hij is onschuldig en ik heb vannacht zo naar van hem gedroomd”. De hele wereld heeft de onschuld van de veroordeelde erkend.

In 1935 moest mijn vrouw eens het bed houden, terwijl ik naar mijn werk ging. Ik liet haar zo goed mogelijk verzorgd achter. Toen ik 's avonds thuis kwam begon ik met het nieuws: „de engelse koning is overleden en de prins van Wales...”. „Wacht even”, onderbrak mijn vrouw, „de prins van Wales wil hem niet opvolgen vanwege een vrouw met wie hij wil trouwen”. Ik vroeg verbaasd: „hoe weet je dat, heb je bezoek gehad?” Het antwoord luidde: „dat heb ik gedroomd.” De droom was juist.

Er was eens een man, eeuwen geleden, die droomde dat zijn elf broers om hem heen stonden en voor hem bogen. Wat namen ze het hem kwalijk; zelfs zijn vader berispte hem om zijn hoogmoed. De droom is wel uitgekomen.

Wij hebben thuis veel planten en bloemen. Maar er was eens één plant, die kwijnde, die achteruit ging. Mijn vrouw was er zo mee bezig, dat ze er van droomde; komt de droom niet van de vele bezigheden, zoals Salomo zei? En wat droomde ze? Dat ze ermee naar de bloemist ging. Die trok de plant met wortel en al uit de pot, wees een grote worm aan en sprak: „ziehier, mevrouw, de parasiet, die uw plant het leven afsnoept”. De volgende morgen nam mijn vrouw een oude krant, haalde de plant uit de pot... en vond een grote worm. Wat was ze gelukkig met haar droom!

Maar de plant wilde toch niet tieren. Die kwijnde nog verder weg. Zodat haar eigenares zich weer zorgen maakte, er opnieuw van droomde. En weer droomde ze, dat ze ermee naar de bloemist ging. Die haalde de plant opnieuw uit de pot en vond nu een hele kluit wormen tussen de wortels.

Het verhaal is eentonig maar met hulp van een oude krant en een beetje moed werd de tweede operatie ingezet. Het verbaast u al niet meer: er kwam een hele kluit wormen uit. De plant kreeg nieuwe aarde en een nieuwe pot en leefde nog lang en gelukkig.

—o—

In de Bijbel komt u verscheidene dromen tegen, die een situatie ontraadselen, of een toekomst uittekenen of een schuldige aanwijzen. U denkt al aan de schenker en de bakker van Farao, die aan Jozef hun dromen vertelden. U denkt aan de beide dromen van Farao, door Jozef verklaard. U denkt aan de droom van Nebucadnezar, door Daniël uitgelegd. U denkt natuurlijk ook aan de dromen van Jozef, de man van Maria. Het praatje dat dromen bedrog zouden zijn is al lang onhoudbaar gebleken, terwijl dit artikel nog niet halverwege is. Wie op zijn dromen let maakt meer van zijn leven, loopt niet als een blindeman rond. Of zou de Bijbel ons op dit punt niets te leren hebben?

Waarschijnlijk wel. In Job 33 staat te lezen, dat de Heere ons in dromen, in ijlende koorts zelfs, toespreekt. „Maar de mens let er niet op”. Stom eigenlijk. Want vanwege enig dogma: dat de openbaring van God alleen via de Schrift tot ons komt, hebben we ons oor gesloten voor deze natuurlijke dingen. Maar „als de ziele luistert spreekt het al een taal, dat leeft”, zei Guido Gezelle.

Een duitse boer droomde in de hooitijd dat hij zijn paarden voor een beladen hooiwagen spande, er boven op klom en ging rijden. Op een kruispunt werd het span aangereden, de verschrikte paarden sloegen op hol, kwamen pas tot stilstand toen de wagen was omgeslagen; mensen renden er naar toe, zochten onder de lading hooi naar een slachtoffer. En de dromende boer stond erbij en zag zichzelf dood op straat liggen, toen het hooi geruimd was.

Hij werd wakker, zwetend van angst. De droom bleef hem die dag bij. Hij spande zijn paarden voor de beladen hooiwagen, klom er boven op en ging rijden. Op het bewuste kruispunt kwam de aanrijding, het span sloeg op hol. De boer, die de afloop zag aankomen, liet zich langs het ladingstouw achter van de wagen afglijden en rende er achter aan. Toen hij op de plek kwam, waar wagen en lading waren omgeslagen kwamen de mensen aanrennen: zokkend onder het hooi naar het slachtoffer. Maar de man stond erbij, dankbaar dat hij, gewaarschuwd door de droom, het leven er had afgebracht.

—o—

Verveelt het u nog niet? Dan gaan we op een enkel punt wat dieper in. Er zijn dromen, die zich steeds herhalen. In eendeloze variaties komt u dezelfde situatie tegen: zo vaak, dat u van een standaard-droom kunt spreken. Daarbij kunt u details, personen of uitspraken meestal vergeten. Hoofdzaak zijn de gevoelens tijdens de droom: blijdschap, vrees, angst, opluchting of rust. En voorts: het detail dat steeds terugkeert, dat de droom tot standaard-droom maakt.

Mag ik u mijn standaard-droom opbiechten? Maar laat het onder ons blijven. Ik had jaren lang de droom: dat ik als organist zou invallen in een volmaakt onbekende kerk, op een volmaakt onbekend

orgel. Vond ik de weg naar de speeltafel, dan was de kerk gevuld, de dienst begonnen en werd de eerste zang al opgegeven. Koortsachtig zette ik dan een boekje registers open, wist de windmotor op gang te krijgen en kon op het nippertje de situatie redden, voordat de kerkdienst ontsticht werd.

Tot zover is het verhaal nog maar half. Want wat voor gekke orgels kunnen in een droom voorkomen. Het waren altijd orgels met een handicap. Soms waren de toetsen gevormd door rijen snijtanden in een enorme muil. Soms waren de registerknoppen vergeten en moest je gauw binnen het orgel een reeks slepen opentrekken. Soms ook bestond het klavier uit schrijfmachinetoetsen — of telde het geen zwarte maar alleen witte toetsen. Een enkele maal heb ik gemeend op het orgel van het Teylers museum in Haarlem te spelen, dat het octaaf niet in 12 maar in 31 toetsen verdeelt. (Als u iets van de droomverklaring aanvoelt, dan denkt u al aan de twaalf stammen Israëls en aan artikel 31, niet?)

In die onmogelijke situatie waren de vaste punten: het zware examen, waaraan ik onderworpen werd en waar ik moest doorkomen; de dienst aan de kerk, een dienst met hindernissen; en de verrukkelijke opluchting, wanneer ik net voldoende kracht en wijsheid kreeg om door de moeilijkheden te komen.

Deze standaard-droom is in 1965 beëindigd. Ik was overwerkt (je vraagt je af waarom), moest een tijd in de vrijloop, kon heel niet naar de kerk en was gedwongen maanden lang de orgeldienst aan anderen over te laten. In die tijd kwam de laatste examendroom, waarvoor ik gezakt ben. Ik droomde namelijk, dat ik in de consistorie ds J. O. Mulder van Kampen aantrof. Nu weet ieder, of kan het weten, dat deze broeder de vriendelijkheid zelf is, die zich liever op de tong bijt dan een ander iets onaardigs te zeggen. In dit geval echter vergat ds Mulder dat ik de organist was, zag in mij blijkbaar een gemeen ambtsdrager, en verzocht me vriendelijk: wilt u wel even het psalmbriefje naar de organist brengen?

Dit is de laatste keer geweest van mijn jarenlange standaarddroom. Ik slaagde niet. Mocht niet eens aan het examen deelnemen. Het was een verdriet, een ervaring die ik mijn leven niet vergeet.

—o—

Nog een droom, als het mag. Een ander soort, zoals u zult zien. Ik had wat tegenwerking van twee personen, van wie ik medewerking mocht verwachten en eisen. Dat irriteerde me: er was geen tijd te verliezen, de zaak moest snel tot een eind komen, obstructie was zinloos en ik was van plan er met de botte bijl op in te slaan. De volgende nacht echter kreeg ik deze droom.

Ik droomde dat ik op jacht was. Op jacht achter het wilde zwijn; een nachtdier zoals u weet, dat in de schemer en bij maanlicht kan worden bejaagd. Toen het de juiste tijd was merkte ik, dat ik mijn veldtas, waarin de munitie, in een huisje (schuurtje, hok, hoogzit?) had laten staan. Voorzichtig sloop ik er heen — maar merkte, dat er twee zwijnen in de naaste omgeving waren! Moeilijke situatie. Ik retireerde geluidloos om te overleggen, hoe ik deze stomiteit

kon oplossen: onvoldoende voorbereid op zulk een delicate jacht te gaan. Na rijp beraad wachtte ik tot het donker genoeg was, sloop toen het schuurtje binnen, raapte mijn veldtas op... bemerkte, dat de twee varkens zich in het schuurtje bevonden, en sloot de deur dicht. Meteen voelde ik de ontzuivering: hiermee was de jacht afgelopen, want op gevangen wild kun je niet schieten.

Daar werd ik wakker van. En bedacht de volgende verklaring. Mijn „jacht” was wel legaal, maar niet nodig. Ik had me bovendien onvoldoende geprepareerd, moest het meer tactisch aanleggen. De twee medewerkers zaten al „in het huisje”: ze zaten voor dezelfde plicht als ik, konden daar niet aan ontkomen. Geweld was niet nodig en zelfs onbehoorlijk, er kwam geen botte bijl aan te pas. Bijgevolg ben ik vriendelijk met de heren gaan spreken, en won ze binnen vijf minuten tot medewerkers. De droom had de oplossing voor een beroerd probleem gegeven.

—o—

Zo, dat zijn samen een handvol gegevens. Om eens over na te denken. Want u moet lang alles niet geloven, wat u wekelijks op deze bladzijde aantreft — maar ditmaal heb ik alles zo getrouw mogelijk naar waarheid opgeschreven. En dan kunnen we enkele voorzichtige conclusies maken, lijkt me.

Salomo zei, dat de dromen door de vele bezigheid komen (Pred. 5: 2) maar u kunt ook zeggen: ons onderbewustzijn werkt in de slaap door en maakt vaak gebruik van het materiaal, waarmee we overdag bezig waren. Dat materiaal is toevallig, is bijzaak; hoofdzaak zijn uw gevoelens en stemmingen. Vervolgens werkt het onderbewustzijn vaak met symbolen: waarbij een beeld, een figuur of gebaar een reeks zinnen vervangt. Die symbolen zijn onpersoonlijk, internationaal, boventijdelijk en bij primitieve volkeren gangbaar.

Dan is de eerste categorie: de dromen, die onze situatie verklaren, ons leven duidelijk maken. Soms werken we als geblinddoekt en overzien onze weg niet meer. Maar bij nacht onderwijzen ons onze nieren, zegt de psalmist, en dan zien we onze weg, het landschap en de bestemming van onze reis. Soms zien we ook de gevaren van die reis, de opzetjes van anderen waarvoor we gewaarschuwd worden. Dikwijls ook proeven we de voldoening, dat ons werk niet tevergeefs is in de Heere. Dit heet wel de openbaringsdroom.

De tweede categorie is de standaard-droom: de steeds herhaalde droom (wat herhaald wordt is zeker, Gen. 41: 32) die met kleine wijzigingen onze ontwikkeling ten aanzien van onze voornaamste opgaven aanduidt.

Dan is er de droom, door welke wij kennis krijgen van dingen — meest in het emotionele vlak — die we pas later zintuigelijk kunnen waarnemen. Dit is de voorspellende droom. Er zit dan „nieuws” in de „ether”, maar het onderbewustzijn van de een neemt dat nieuws draadloos op — terwijl de ander op de post moet wachten.

Zullen we het vandaag hierbij laten? Misschien een andere keer iets meer uit de schaduwzijde van ons leven.

Persschouw

Uit „Heraut” en „Standaard”

„De Standaard”, die op 1 april 1872 voor het eerst verscheen kwam om zo te zeggen niet uit de lucht vallen. Zij werd voorafgegaan door een weekblad dat „De Heraut” heette en dat op 1 april 1872 werd omgezet in een dagblad dat de naam „De Standaard” ontving.

„De Heraut” werd in 1850 opgericht. Het blad kwam 2 x per maand uit. In 1854 kreeg het als ondertitel: **Een Ned. Stem voor Israëls Koning, het Hoofd der gemeente.** Hoofdredacteur was dr Schwartz, een zendeling onder de Joden in Nederland. Nadat dr Schwartz in 1864 naar Engeland was vertrokken leidde het blad een kwijnend bestaan.

Dat veranderde op 1 januari 1871, toen dr A. Kuyper er hoofdredacteur van werd. Tevoren had hij er reeds politieke opstellen in gepubliceerd. De naam van het blad werd: **De Heraut, voor vrije Kerk en vrije School in het vrije Nederland.**

Deze „Heraut” werd op 1 april omgezet in het dagblad „De Standaard”. Wekelijks werd daar evenwel een „Zondagsblad” aan toegevoegd waarin de oude „Heraut” min of meer werd voortgezet. Dat Zondagsblad bevatte uitsluitend theologische en kerkelijke artikelen. Op 7 december 1877 werd dat „Zondagsblad” van „De Standaard” losgemaakt en tot een zelfstandig weekblad gemaakt dat weer de naam „De Heraut” ontving. Evenals van „De Standaard” was dr Kuyper tot aan zijn dood hoofdredacteur van „De Heraut”. Sinds 9 januari 1887 heette dit weekblad „De Heraut van de Geref. Kerken in Nederland”.

Kuyper heeft met „De Standaard” het politieke en met „De Heraut” het theologische en kerkelijke leven van Nederland op een onvoorstelbare diepe wijze beïnvloed. „De Standaard” en „De Heraut” zijn tijdens de tweede wereldoorlog roemloos ondergegaan.

Ik zal in deze Persschouw eerst het openingsartikel van „De (eerste) Heraut”, gedateerd 1 januari 1871 overnemen. En daarna het openingsartikel van „De Standaard” van 1 april 1872.

Deze artikelen geven een fascinerende en duidelijke indruk van Kuypers politieke denken uit die tijd.

Het program van „de Heraut” van 1 Januari 1871

Op grond der geschiedenis houden we vast aan het drievoudige feit:

1e. dat de Nederlanders vóór de Hervorming een ander nationaal leven hadden dan daarna;
2e. dat de nationale volkszin der Nederlanden na de Hervorming uit die Hervorming zelve geboren is,

en 3e. dat de nieuwe vorming onzer nationaliteit na de Fransche omwenteling, verre van voltooid te zijn, eer mislukt dan geslaagd is te achten.

Twee gebeurtenissen hebben de nationaliteit onzer oude Republiek teruggedrongen; de invoering ook ten onzent der revolutie-begrippen en de insmelting in ons land van Noord-Brabant en Limburg.

Door de laatste gebeurtenis zijn de **Katholiken**, wat ze eertijds niet waren, een macht in den Nederlandschen Staat geworden, die er krachtens haar beginselen op uit moet zijn, om achter de Hervorming terug te gaan, en het oude Katholieke Holland uit den Gravetijd weer te doen opstaan uit zijn graf.

Door de invoering der **Revolutie** daarentegen werd de poging gewaagd, om ook ons volk zijn nationaliteit te rooven en het versnijden naar het model, dat door de Revolutie voor alle volken geijkt is.

Beiden gorden dus het zwaard aan tegen de Christelijk-Gereformeerde nationaliteit van het Holland uit den glorieusen tijd der Willem's en der Ruyter's.

Ze deden dit als bondgenooten, en nog heugt het een elk, hoe Liberalen en Katholiken als mannen van eenzelfde streven voor de oogen van ons volk durfden optreden.

Niet gelukt, eensdeels wijl Liberalen en Katholiken wel samen afbreken, maar niet samen bouwen konden; en anderdeels, wijl, juist door hun felle bestrijding, de oude **Christelijk-Gereformeerde** nationaliteit tot zelfweer is opgewaakt, en ook nu nog een kracht is gebleken, waarmee men rekenen moet.

Intusschen. Zoolang de vorming eener nieuwe

nationaliteit zich nog wachten laat, blijft de laatste bestaande haar kracht in het volksgeweten behouden, en het is daarom dat wij, die juist voor dien volkszin onzer vaders strijden willen, weten, dat de weerklank vinden moeten, zoo dikwijls onze stem naar de volksconscientie uitgaat.

Of we dan herstelling beoogen van den toestand vóór 1795.

Geenszins. Omdat we de hand afweren, die de ons heilige plant wil uitrukken, mag niemand ons verdenken, dat we daarom haar groei en hare ontwikkeling willen tegenstaan. Integendeel. Juist daardoor toonen we, dien groei en die ontwikkeling te wenschen.

Niet dus herstelling van wat onherroepelijk tot het verledene behoort, maar ontwikkeling van de oude plant, die in het verleden wortelt, **naar den eisch van onze eeuw**, ziedaar wat onze geestverwanten willen.

We aanvaarden dus een toestand gelijk die is. We aanvaarden onze Grondwet, mits men zo ons het recht tot herziening niet uitsnijde.

We aanvaarden de Katholieke en Liberale elementen, als recht hebbend op inwerking bij de nieuwe vorming van onze volksgeest, mits men ons element, het nationaal-gereformeerde, niet moedwillig en hooghartig bij de nieuwe volksmenging buitensluite.

Onzes inziens mag bij zoo beteekenend verschil tusschen de drie samenstellende deelen van ons volksleven, aan geen dier drie een uitsluitende macht door den geest der Landsvetten gegeven worden, en moeten alle elementen, uit besef van recht en waardigheid, voorshands streven naar die volstrekte onzijdigheid, waardoor het elk element, mogelijk wordt, zijn vollen invloed te oefenen.

Men geve, en aan het Christelijk-nationale en aan het Katholieke en aan het Liberale deel onzes volks een gelijk terrein en volle vrijheid om zich te ontwikkelen, dan zal de wortel der bitterheid zijn uitgerukt, de politieke dampkring gezuiverd worden, en een strijd van zedelijke krachten in de plaats treden van het factie-gekibbel, dat ons rusteloos plaagt en kwelt, zonder ons de oplossing van het vraagstuk nader te brengen.

„**Gelijk recht voor ALLEN**” is in de verwarving van ons Staatsleven de eisch, waarin alle richtingen elkaar ontmoeten kunnen.

In dien strijd wenschen we onze eigen vlag te voeren.

Steun is ons welkom, maar kan die slechts ten prijs van zelfwegcijfering gekocht worden, dan wijzen we dien af.

We hebben een eigen beginsel, we hebben een eigen verleden, we hebben een eigen leus waaronder we optrekken, daarom wenschen we ook als een **zelfstandige partij** door elken ridderlijken vijand geëerbiedigd te worden.

Het Christelijk-historische beginsel is geen verdikt conservatisme en evenmin een verdund liberalisme, maar een zelfstandige kracht, die zich met onbuigzame taaiheid tegen beiden verzet.

Wij wenschen dus op onzen eigen weg op eigen voeten, en niet aan anderers leiband te loopen.

Is nochtans samenwerking van verschillende partijen voor den gang van het staatsleven volstrekt noodig, dan wijzen ook wij die samenwerking niet af, mits het samenwerking voor een juist omschreven doel en geen samenwerking voor het leven zij.

Moet de Schoolwet veranderd, dan willen we **voor dat doel** samenwerken met Katholiken en Conservatieven en Liberalen als Pierson en Junius.

Moet de kleine burgerij aan het stemrecht geholpen, dan willen we **voor dat doel** wederom samenwerken met Conservatieven en Radicalen als Van Houten.

Moet de Ultramantansche invloed bestreden, dan willen we **voor dat doel** samenwerken met Liberalen en Radicalen.

Moet gerechtigheid voor den Javaan met bevordering van Hollands welvaren vereenigd, nog eens, dan willen we **voor dat doel** samenwerken, met wie onzes inziens het best dat doel bereiken zal.

Maar ook alleen en uitsluitend voor ons doel.

Voor dat doel alleen dan, wanneer men ons voor het overige vergunt, in ons geheel en ons zelve te blijven.

Voor dat doel alleen dan, wanneer men ons niet tot slippdraggers verlaagt, maar ook met onze wenschen rekent.

Eindelijk dan alleen, wanneer men ons niet vernedert door verlokking tot politieke immoraliteit.

En is eenmaal dat juist omschreven doel bereikt, dan ga weer elk zijns wegs en **trekke af met eigen vaandel**, vrij en onbelemmerd, om straks zich te verbinden met dengeen, die weer voor het dan gekozen doel onze bondgenoot moet zijn.

Zoolang zullen we dus vóór alles de Conservatieven bestrijden, als zij goed vinden met ons te doen, wat de Almanak van Gotha met geheel ons volk deed: d.w.z. **ons voor de hunnen te verklaren.**

Tenslotte nog dit: we werken op tijd.

Niet om den schijn-triomp van het oogenblik, maar om de uiteindelijke zegepraal van ons beginsel is het ons te doen.

Al mocht het blijken, dat de scherpe vooropstelling van ons beginsel velen van Christelijke professie afschrikte, ons kiezersaantal slinken en ons ledental in de Kamer inkrimpen deed, we zullen dat verlies ons voor het oogenblik getroosten, om in de toekomst te zekerder van de overwinning te zijn.

Het is ons niet de vraag, welken invloed we over een halve eeuw kunnen uitoefenen; niet hoe weinige mannen we nu hebben, maar hoe velen er uit het jonger geslacht als mannen van ons beginsel zullen opstaan.

We weten geduld te hebben.

We weten, dat de vrucht niet kan geplukt worden, eer de ure van den oogst gekomen is.

Daarom vragen we dan ook hen alleen om steun en hulp, die, met ons op eenzelfde levenswortel bloeiend, elke overwinning schandelijk achten, die ten koste van het beginsel moet gekocht worden, en toch zoo aan ons beginsel gelooven, dat ze met ons weten, dat ook voor dat beginsel eens de ure der overwinning komt.

Hierna laat ik volgen het „**Program**” dat in het eerste nummer van „De Standaard” door Kuyper werd geplaatst.

„Eerst also 't aengaet de glorie van God ende de rust van de arme geloovigen in 't Nederland; so sal een iegelijk van hen aan een zijde setten alle ambitie ende eigenbaat”, — dus luidde het vroom bevel, eens door Willem van Oranje aan zijn Watergeuzen gegeven; dát vorstelijk woord van den Vader des vaderlands beheersche ook thans ons Christenvolk bij zijn vaderland-schen jubel!

Kleen was de vloot van kromstevens en boeiers, die nu drie eeuwen terug op den eersten van Grasmaand voor Brielle's reë het anker liet vallen, maar Gods Woord was op die kleine vloot een macht. Scheepsorder was het, „dat alle die schipluiden en soldaten souden ghehouden zijn, 's morgens ende 's avont's boven te comen, voor zij aten ofte droncken, om Godes Woort te hooren; bij verbeurte een schelling, een helft voor den armen en een helft voor den perfoost.”

Dat heilig Boek, vrij aan boord gelezen, en in het lieve vaderland hun uit de hand geslagen, was, hoe ook onbewust, het program van den strijd, waartoe die stoere, stugge Geuzen het zwaard hadden aangespist.

Om Vrijheid, dat dierste goed, waarvoor de man van karakter veilig zijn bloed ten beste geeft, ging het bij dien strijd. Er was dorst naar een nieuwe, machtige vrijheid, alom bij den landzaat, maar in hun borst bovenal geboren. Welk een vrijheid was hun doel?

Het ging niet om **Staatkundige** vrijheid! Men dacht er nog niet aan, den Koning van Spanje af te zweren.

„Voor God wil ik belijden
en Zijne groote macht,
dat ik ten geenem tijde
den Koninck heb veracht!”

Ook niet om Burgerlijke vrijheid! Dacht ge het, laat dan de Thym's en Nuyen's het u zeggen, of er ooit een vrijer volk dan op Hollands erve onder zijn Graven en Hertogen had geleefd!

Neen, de nieuwe Vrijheid, die met heur goddelijke, scheppende kracht een nieuwe natie in ons goede Holland stichten zou, was nog een ongekende vrijheid, een vrijheid van oneindig hooger orde, de **Vrijheid der consciëntie.**

In Oranje's brief, kort na Brielle's inneming aan de Staten uitgegaan, klonk het eerste artikel zoo plechtig: „So roepe ick God Almachtig tot getuighe, dat ik dese en geene andere reden tot desen oorloghe hebbe, dan dat 1e. alle decreten, door dewelke de Consciëntien en wetten geweldt aengedaen wordt, vernietigd werden, en dat elk een, die het gelieft, de vrijheid hebbe de leer van de Profeten, van Christus ende de Apostelen aen te nemen, en 2e. dat de naam van Inquisitie voor eeuwig uitgeveegt werde, enz.”

Niet om liberalistische vrijheidsleuzen, maar om Vrijheid van consciëntie kampte men ten bloede toe, om een plek ook voor Gods Kerk, dat ze ruste mocht vinden voor het hol van haren voet. „Algedonde!” riep de groote Oranjevorst, „laet men ons vertrappen, mits we hulpe mogen bieden aan Gods Kercke!”

Vrijheid van consciëntie, dus heet dan de nieuwe macht, wier geboorte-ure sloeg, toen Brielle's poorte onder pek- en stroowalm werd stukgerammeid en ten leste haar deuren bezweken!

Die vrijheid was een gave Gods, aan Nederland eerst, en straks door Nederland aan Europa!

Die vrijheid bestond nog niet.

De Hervormers mochten die vrijheid vermoeden hebben, maar kenden ze nog niet. Calvijn wierp nog den brandstapel op voor Servet!

Ook de Watergeuzen begrepen haar nog niet. Zij konden nog bloed vergieten, waardoor juist het heilig recht dier Conscientievrijheid werd miskend.

Die vrijheid kwam van boven. God, die Liefde is, zond ze ons.

Men moet de feiten laten staan, Dat feit, die daad Gods bovenal.

In die ruwe zeerobben, met stukgeknipte ooren en afgesneden neuzen, had de Heer dorst naar die nog ongekende vrijheid gewekt, niet door wijsgeerige ontwikkeling, niet door verrijnde beschaving, maar door den nood, door doodsnood.

Zij hadden niet, als wij, een Martelaarsboek gelezen, maar het angstgegil der gemartelden, het akelig doodsgereun der geworgden gehoord. Geen zwarte prent, maar het akelig schavot, rood met bloed geverfd, had hun het beeld van den Martelaar getoond. Er was een vader geweest dien ze zoo liefhadden, een broeder dien ze mindden, een zoon waar al hun hart aan hing, en ze hadden het moeten aanzien hoe eene ruwe beulshand ze „hing, doorstack, of worghde, nae se vileinlick getraceert, of met gloeiende yzers getormenteert te hebben.” Van een lieve moeder, een dochter die hun hope, een bruid die hun verlustiging was, hadden ze het beleefd, dat men ze voor hun oogen „met de hairen gesleipt, bij de borsten gegrepen, onder de okselen gebrandt en met stroppe en korde mishandelt en gepijnigt, jae, ze verkracht, gewondt, gedoodt hadde.”

Toen werden ze Geuzen. „Dood aan den Geus!” heette het in den Bloedraad. Maar zij roerden de trommelen! „Leve de Geus!” werd hún leus! en als dan de trommelen zwegen, dan schreiden ze, dan kermden ze: „Heere God! verlos Dy ons!”

En toen kwam het. Toen sloeg de geboorteur der Conscientievrijheid.

Den Briel zou worden verrast.

Immers, wat een Vorst uit het Oranjehuis eens van heel het werk der bevrijding schreef, het gold vooral hier: „deze zaak en dit werk waren niet uit mensen, maar uit God!”

HIJ deed het!

Niet de Watergeuzen, want die hadden koers naar Texel en niet naar den Briel gezet.

Niet de Prins van Oranje, want die wist er niet van, en keurde het eer af dan goed.

Niet de grote massa der burgerij, die schrikte bij het hooren en slechts voor wraak beducht was.

Ook niet Graaf Lumey, want die wilde, den buit aan boord, weer fluks het ruime sop in.

Neen, die het deed was de Heer!

En wat instrument Hij er toe gebruikte?

Allereerst Alva zelf, die bij Englands Koningin bewerkt had, dat ze de Watergeuzen wegjoeg van haar kusten. Alva zelf, die zijn vendelen krijgsvolk uit Brielle's veste lichten moest, om het Utrechtsch garnizoen te versterken.

Dan den Prins van Oranje, die als Souvereine prins een vloot op zee mocht houden.

Voorts „den wind en de stormen”, die den tocht naar Texel afsneden, en de Geuzen dwongen voor anker te vallen bij den Briel.

Voorals ook Treslong, die juist bij de vloot kwam, toen ze van Dover onder zeil zou gaan, en als de eenige Briellenaar aan boord de verassing van Brielle besliste.

Eindelijk ook dien „Syrier in zijn eenvoudigheid,” Coppelstock, dien wakkeren veerman, die op geluk af naar boord roeide en straks met zijn „vijfduizend Geuzen!” de Brielsche Vroedschap geheel van stuk bracht.

„Necopinata per Contraria” is de in goud gedreven zinspreuk, die ter gedachtenis aan ons eeuwfeest op een keurige gedenkpenning gegraveerd werd. „Necopinata” d.i.: door wat vlak verkeerd scheen. En zoo was het ook. Aller oog was op Duitsland, — en het kwam van de Zee. Men duchtte de Watergeuzen, — en juist zij brachten verlossing.

„Vlak tegen het begeerde,
En door het vlak verkeerde.”

Sinds zijn drie eeuwen over ons volk en vaderland heengegaan, en geen brandstapel hoort ge meer knetteren, geen Alva trapt ons meer op de borst!

En nu. Van Brielle's inneming weet elk kind nog op onze straten te zingen. Het feit was te machtig. De volksdeun van „Verloos Alva sijnen Brill” stierf nog niet weg.

Maar wat wel bij de massa wegstierf, is de herinnering aan het Oranjewoord: „Dit werk is niet uit mensen, maar uit God.” Men jubelt van Revolutie, men wappert met de Oranje-kleuren, men eert de Geuzen; van Roobol en van Coppelstock weet weer elk te spreken. Maar waar blijft de eere, de dankzegging, de verootmoediging van onzen God?

Wat wel dreigt weg te sterven, het is die eigen nationale geest, die eens van 's Heeren wege onzer natie in hart en conscientie geblazen werd.

Wat reeds weer bedreigd wordt en gekrenkt, het is juist die heilige Gewetensvrijheid: de vrijheid om in Kerk en School der Vaderen God, naar Vaderen trant te dienen.

Wat reeds bijna uitstierf, het is dat besef van zedelijke volksroeping, dat vooral Holland's natie verkoren is, om voor zich zelf en al Europa's volkeren banierdraagster, niet maar der vrijheid, maar der Vrijheid van conscientie te zijn.

Toch zijn er nog, die naar den eisch der historie dit kostelijk erfgoed in het hart dragen.

O, dat ze dan niet vertsagen, al is hun aantal weinig, klein hun kracht. „Kleen was ook de vloot der Geuzen!”

Dat uit hun woningen dan niet slechts de driekleur worde gestoken, maar ook dank en bede opklimme voor wat God aan ons lieve vaderland gaf en vergaf bovenal.

Hun roeping is zoo schoon! Te strijden, niet slechts voor zich zelf en hun kinderen, maar ook voor hun landgenooten, ook voor Europa, ook voor de menschheid, opdat het Recht blijve, de Conscientievrijheid niet gesmoord worde en het naar 's Prinsen leuze weer allereerst ga: „om de glorie onzes Gods.”

Dat zullen ze, mits ze den standaard aandurven, waaronder en Prins en Geus eens streed: De standaard van „Gods Woord.”

„Voor Godes Woord geprezen
heb ick vrij onversaagd,
als een held zonder vreezen
mijn edel bloed gewaagd.”

Dat zullen ze, mits ze, door dat Woord geleerd, de stemme der Historie maar niet verachten. En schuilen die „kinderen der historie” dan meest onder „de luiden van kleine en middelbare middelen, geen nood! Ook voor drie eeuwen schreef een Oranjeforst: „Vele rijken houden zich alsof ze schielijk geheel arm geworden waren, ja vele contribueerden alleen om op het rolleke te staan, maar de luiden van kleine middelbare middelen toonden hun goed hart en warme genegenheit.” Vergeet het niet: Ook door het Woord is de erve niet slechts vrij, maar ook het leeggeplunderd Holland weer de rijkste der natiën geworden.

Dat zullen ze eindelijk, mits ze, naar den eisch van dat Woord, maar niet hoogmoedig smalen op anderer ontrouw, maar als kinderen huns volks, en met hun volk lotgemeen, om vergiffenis voor 's volks zonde pleiten bij hun God.

Make Hij, in wiens vingeren ook de draden van ons volksleven liggen, aan de kweeking van dien geest onzen vaderlandschen jubel dienstbaar, en vergunt Hij ons de heilige eere, om den standaard van Zijn Woord weer voor ons Christenvolk op te heffen, zij van Hem dan ons begin en sta ook bij dezen arbeid onze hulpe in den Naam des Heeren, die ook onze natie geschapen heeft en ons vaderland heeft gered!

(1 April '72)

Ten slotte laat ik volgen het hoofdartikel van het **Friesch Dagblad** van zaterdag jl. Het heeft tot opschrift: „Tweeërlei herdenking”.

Houten pompen werden de kanonnen op de Geuzenschepen spottend door de vijanden genoemd. Maar uit die houten pompen, aldus Busken Huet, heeft het saluutschot van de vrijheid geklonken. En Dr C. Veltenaar, die promoveerde op een proefschrift over de kerkelijke geschiedenis van Den Briel, zegt het tekenend, dat de toren van de oude St. Cathrijnekerk onvoltooid was gebleven, totdat op 1 april 1472 de Princevlag er op werd gehesen.

In 1872 werd het feit van de inneming van Den Briel herdacht. Drie eeuwen waren voorbijgegaan. Maar het feest moest zo neutraal mogelijk worden gehouden. De Rooms-Katholieken wilden eigenlijk helemaal niet meedoen. Zij dachten aan de Gorkumse martelaren. En degenen, die de boventoon voerden in ons land, waren immers voor de neutraliteit. En dus moest de herdenking ook neutraal zijn. Niet praten over de Geuzen. Niets zeggen over de geestelijke achtergrond van de strijd tegen Spanje. En als monument — het beeld van een waternif.

En op de eerste april 1872 verscheen het eerste nummer van De Standaard en het eerste hoofdartikel was aan Den Briel gewijd.

Heel anders was de gedachtenisviering in 1922. Er was een halve eeuw voorbijgegaan en het politieke gezicht van Nederland was veranderd. De neutraliteit was geen gangbaar artikel meer.

Een volle Catherijnekerk op zaterdag 1 april 's morgens om tien uur. Als hoge gasten waren aanwezig Koningin Wilhelmina, Koningin Emma, Prins Hendrik en de toen 12-jarige Prinses Juliana.

Een Minister der Kroon beklimt de preekstoel en gaat voor in gebed. Het is de minister van onderwijs, dr J. Th. de Visser.

Daarna geeft hij een psalmvers op, ps. 66:6.

„Door 's Hoogen arm 't geweld ontogen,
Zal ik, genoopt tot dankbaarheid,
Verschijnen voor Zijn heilig' ogen,
Met offers, aan Hem toegezeid.

Ik zal, nu ik mag ademen,
Na zoveel bangen tegenspoed,
Al mijn geloften U betalen
U, die in nood mij hebt behoord”.

De gehele gedachtenisrede van de Minister staat in het teken van dit psalmvers.

„In de taal van dit klassieke verlossingslied liggen de gevoelens zo juist uitgedrukt die ons thans bezielen. Ook Nederland weet, als het zich de Spaanse dwingelandij herinnert, te spreken van „geweld” van buien. „Bange tegenspoed” hebben onze vaderen in de tachtigjarige oorlog nameloos veel ondervonden. Zij zijn benauwd geweest tot stikkens toe. Maar zij hebben ook, gelijk veelal oud-Israël, kunnen ademhalen en hun bevrijdingszangen kunnen aanheffen. En evenals Israël hebben zij dus ook altijd weer ingezet dat invrome: „Door 's Hoogen arm 't geweld ontogen”. Want bij alle hulde aan mensen was het hun rotsvaste overtuiging, waarvoor zij goed en bloed hebben veil gehad, dat het God was „die hen in nood had behoord”.

Nog enkele dagen, en we zullen gedenken, dat vier eeuwen geleden „de wereldgeschiedenis voor één uur de toren van Den Briel heeft aange-raakt” (Veltenaar).

Zal het een neutrale herdenking zijn?

Waarmee we weer zijn teruggekeerd naar wat een eeuw geleden passend werd geacht?

Op dit artikel liet het genoemde blad nog een enkele opmerking volgen. Er staat boven: „Ze beleven het zelf”.

In ons hoofdartikel van vandaag herinnerden wij aan wat dr De Visser een halve eeuw geleden in Den Briel heeft gezegd.

Hij verwees naar psalm 66. Zó hebben de mensen het beleefd in de vrijheidsstrijd tegen Spanje, was het thema van zijn preek. Maar is dat zo?

Ja, dat is zo.

We kunnen het nalezen in Valerius' Gedenklanck, waaruit de kinderen nog altijd liederen zingen op onze Christelijk-nationale scholen. Wilt heden nu treden... En: O Heer, die daar des hemels tente spreidt.

Het zijn geen liederen, die Valerius heeft gedicht. Hij heeft ze verzameld. Hij heeft ze als het ware geplukt aan de weg der geschiedenis.

En wil men nóg een bewijs?

Het Wilhelmus herinnert aan David, die moest vluchten voor Saul de tiran.

Het is te hopen, dat bij het geschiedenisonderwijs op onze Christelijk-nationale scholen die ondertoon niet ontbreekt, die toon, die door dr De Visser werd aangeslagen.

Hoe ons volk 1 april 1572 zal herdenken?

Ik vermoed helemaal niet.

In ieder geval zullen radio en televisie er over zwijgen.

De les der geschiedenis is er een om vergeten te worden, schreef prof. Gerretson eens.

ADRESSENBOEKJE GEREFORMEERDE KERKEN — 1971

Aanvullingen en wijzigingen

Het adres van Ds J. F. van Hulsteijn JFzn (em. pred. van Nieuwendam-Amsterdam-Noord en Oostzaan) is gewijzigd in: Schepersveld 13 te Hollandsche Rading.

Het adres van Dr H. J. Jager (in naamlijst predikanten en VOORTHUIZEN) is gewijzigd in: Jan Ligthartstraat 65 te Kampen. Tel. ongew. ALMKERK-WERKENDAM. Adres scriba: A. v. Esch, Larikslaan 31, Sleeuwijk.

AMSTERDAM-CENTRUM. Kerkelijk bureau (aanvragen van Attestaties, Doop, enz.) J. Groen, Henri Dunantlaan 29, Diemen, tel. 020-945809.

BAARN. Adres Kerkeraad: A. van der Worp, Thorbeckelaan 17, Baarn, tel. 02154-3661.

EDE. Predikant: C. P. Plooy, geb. 30 nov. 1916. Pred. te Uithuizen 6 okt. 1946, Driesum 15 okt. 1950, Heemstede 11 sept. 1955, Ede 19 des. 1971. Adres: Park Paasberg 26, Ede, tel. 08980-10014. Postr. 507274.

's-GRAVENAGE-ZUID-WEST. Scriba: I. P. de Ruijter, Melis Stokelaan 1738, Den Haag, tel. 070-660147.

Adres Diakenen: E. Westerduin, Aaltje Noorderwierstraat 358, Den Haag, tel. 070-671909.

HAARLEMMEER-OOSTZIJDE. De vierde regel moet worden geschrapt. Adres scriba is: M. van Veen, Pampusstraat 26, Rijsenhout (p. Aalsmeer) tel. 02977-26516. Verder zijn alle telefoonnummers van Aalsmeer (02977) gewijzigd in: een „2” voor het oude nummer.

DEN HELDER. Ledental is 229, waarvan 108 bel. Het gironummer van ds Smit is: 129372. Boekhouder: I. de Wit, Huijgensstraat 24, tel. 02230-21048. Rekening bij Amro-Bank ongewijzigd. Zendingcomm. L. Koorn, Van der Duyn van Maasdamstraat 15, tel. 02230-16660. Postr.

2032660 t.n.v. penningm. Zendingscomm. Geref. Kerk (Vrijgemaakt) Merelstraat 1, Den Helder. Kerkdiensten: Lutherse Kerk, Wezenstraat 70, Den Helder; aanvang: 9.00 en 16.30 uur.
SLIEDRECHT. Aanvang middagdienst: 16.30 uur.
AALTEN-WINTERSWIJK. Wijzigen in:
AALTEN: 1844 en 1887 - 3 maart 1946. 44 waarvan 20 bel. leden.
WINTERSWIJK: 6 april 1841 en 9 aug. 1887-10 nov. 1946. 37 waarvan 18 bel. leden.
 De verdere gegevens betreffen de ene gemeente Aalten-Winterswijk.
 Predikant: H. Schuurman, geb. 4 jan. 1935. Pred. te Creil (N.O.P.) 26 sept. 1965, 31 mei 1970 te Aalten-Winterswijk en Neede.
 Adres: Kempersdijk 21 te Neede, tel. 05450-1494. Postr. 976366.
 Kerkdiensten: v.m. 10 uur in de kantine van de „Sorba” te Winterswijk en n.m. 5.15 uur in gebouw „Elim” te Aalten.
 Scriba: J. Elzinga, Molenstraat 20, Winterswijk.
 Diaconie: D. Hoekstra, Groenloseweg 84, Winterswijk, tel. 05430-2132.
 Penningmeester: A. Scheer, Servatiusstraat 23, Aalten, tel. 05437-3413.
 Bank: Coop. Raiffeisenbank, Aalten. Giro 832226 t.g.v. Geref. Kerk (vrijgem.) te Aalten.
 Girorek. van de kerk: 2315205 t.n.v. Penningm. Geref. Kerk Aalten-Winterswijk, Servatiusstraat 23 te Aalten.

KERKNIEUWS

Beroepen te Deventer: cand. J. C. Schaef-fer te Kampen.

C.O.G.G.-CONFERENTIE

Op woensdagavond 19 en donderdag 20 april D.V. wordt in het Henri Dunanthuis te Zeist op het terrein van Woudschoten een conferentie gehouden van het C.O.G.G. (Contact Orgaan Geref. Gezindte).

Deze conferentie is gewijd aan „Het Getuigenis”.

Prof. dr A. F. N. Lekkerkerker te Groningen zal spreken over: Het Getuigenis - evolutie en achtergronden.

Behalve voor hen, die uitgenodigd worden door de verschillende deputaatschappen, is er gelegenheid tot deelname voor belangstellende ambtsdragers en gemeenteleden.

De kosten bedragen f 31,50.

Men kan zich opgeven bij de secretaris, ds J. H. Velema, Anna Paulownalaan 17, Apeldoorn, giro 880514.

JEUGDVERENIGINGEN, ATTENTIE !!

Onderstaand comité dat bestaat uit leden van de Jeugdverenigingen van Enschede, Spakenburg en Amsterdam-West, heeft een Gespreksdag belegd op Hemelvaartsdag, 11 mei a.s., in Spakenburg.

In onze ijver alle jeugdverenigingen hiervan te berichten en uit te nodigen voor deze dag kan er wel eens één overgeslagen zijn.

Heb je nog niets gehoord, neem dan zo spoedig mogelijk contact op met onderstaand adres. Dan krijg je t.z.t. alle inlichtingen toegestuurd. Vermeld daarbij de naam van de vereniging en het aantal leden dat die dag hoopt te komen.

Op deze vergadering zal ds L. W. G. Blokhuis van Wezep spreken over het onderwerp „Christen-zijn vandaag”.

Er zal ruimschoot gelegenheid zijn in kleine groepen de vele facetten van dit onderwerp te bespreken.

Laat spoedig wat van je horen en wat ons betreft, tot ziens.

Comité Gespreksdag 1972
 p/a Dick van Voornveld,
 Maurits Sabbehof 4 hs, Amsterdam.
 Tel. 020-136097.

VAKANTIE - ADRES

Kamer, keuken en 3 slaapkamers
 Dicht bij bos en kerk.
 Bezet na 15 juli.

T. Eikelboom,
 Hullenweg 2, Wapenveld.
 Tel. 05206-8382.

VOORTHUIZEN (mooi-Veluwe)

Het Bestuur van de Dr. W. v. d. Berghschool, Kerkstraat 3, vraagt per 1 augustus a.s.

een onderwijzeres

voor een leuk stel kinderen in klas 2.

Wij willen graag, dat je bevoegd bent voor j, k, r, lid bent van een Geref. Kerk, hart voor je werk hebt en in een team van 10 mensen plezierig kunt samenwerken.

We hebben een goede sfeer en een meelevende schoolkring. Voorthuizen heeft een mooie omgeving en prima busverbindingen met Amersfoort, Apeldoorn en Ede, Harderwijk.

Schrijf spoedig een brief aan het bestuur, p/a H. v. d. Akker, H.d.S., Kerkstraat 5, Voorthuizen. Tel. 03429-1519.

BIJBELS DENKEN OVER ISRAËL EN DE KERK

door Mevrouw E. W. Hiebendaal

ISRAËLS TOEKOMSTIGE TAAK IN HET KONINKRIJK

Prijs f 5,90 - 160 blz.

DE TOESTAND DER DODEN

door H. W. den Haring

Prijs f 3,25 - 72 blz.

Uitgave Comité tot verbr. van de Waarheid der Schriften. Rotterdam. Giro 346974.
 Tel. (010) 285076

2-PERSOONS ZOMERHUISJE

is enkele weken vrij.

Mevr. Milo,
 Tel. 05771 - 263
 Elspeterbosweg 137, Vierhouten.

Aangeboden

HEIDELBERGER CATECHISMUS
 (ingebonden)

WAT IS DE HEMEL?
 (Schilder)

Tegen elk aannemelijk bod.

Telefoon 03404 - 2018

Redactieleden

Ds H. Amelink, Drs H. de Jong,
 D. W. L. Milo, Prof. C. Veenhof,
 Ds G. Visee, Drs H. E. S. Woldring.

Adres van de Redactie

Ds H. Amelink, Waal 5, Langerak
 (Z.-H.), tel. 01843 - 232.

Gereformeerde Persvereniging „Opbouw”

secretaris-penningmeester: W. Kaper, van Lynden van Sandenburg-
 laan 16, Utrecht. Tel. 030 - 711450.
 Giro 448367.

Administratie abonnementen:

Drukkerij Steenberg, Slotlaan
 220, Zeist. Tel. 03404 - 12452.

Abonnementprijs

f 15,- per jaar (bij vooruitbeta-
 ling) Zeist. Giro 2580477.
 Advertentieprijs ... 25 ct per mm.
 Familieberichten ... 20 ct per mm.

Dezer dagen verschijnt:

„BEKRONING ZONDER ROEM”

72 bladzijden: prijs f 4,75, door:
 Ds. A. Vergunst, Ds. J. P. Verka-
 de, Ds. A. J. Wijnmaalen, en de
 heren G. den Boer en W. van der
 Zwaag.

Een bundeling van de boeiende
 referaten, gehouden op de onver-
 getelijke toogdag bij de eerste
 verschijning van het R.D.

Dit boekje kunt u niet missen!

Uitgegeven ter gelegenheid van de
 eerste „verjaardag” van ons R.D.
 op D.V. 1 april a.s.

Bestellingen door stortingen van
 f 4,75 op giro 1599999 ten name
 van:

STICHTING REFORMATISCHE PUBLICATIE

Korenstraat 9, Apeldoorn. Tel. 05760-15202.

JONGE VROUW

WIL GRAAG GAAN WERKEN IN MOEDERLOOS GEZIN.

Brieven onder nr. 313 bureau Opbouw,
 Slotlaan 220, Zeist.

Plaats uw familieberichten
 in dit blad.

Ons vakantie reisplan 1972

OOSTENRIJK

Alle reizen, ook de kampeerreis naar de Bregenzeralpen, zijn vol-
 geboekt.

Reis/kampeerleider J. Wijnsma, Langgrousterwei 296a, tel. 05192-293

ITALIE

Voor de unieke jongerenreizen naar het Gardameer (Limone) met
 vele mogelijkheden tot excursies o.a. Venetië en Verona kunnen
 voor 10 juli en 17 juli d.v. nog enkele namen genoteerd worden.
 Duur van de reis 13 dagen. Prijs 495 gld.

Folders op aanvraag.

Inlichtingen Ds S. Wijnsma, Zaan 21, Zwolle. Tel. 05200-32064.